

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ПРИСТУПАЧНОСТИ ГРАДА НОВОГ САДА

2012 - 2018.

Тим за приступачност Града Новог Сада
март 2012.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ПРИСТУПАЧНОСТИ ГРАДА НОВОГ САДА

2012 - 2018.

март 2012. године

САДРЖАЈ:

<i>Предговор</i>	...
<i>Захвалност учесницима/ама</i>	...
1. УВОД	
1.1. Резиме стратегије	...
1.2. Анализа контекста	...
2. ВИЗИЈА МИСИЈА И ПРИНЦИПИ СТРАТЕГИЈЕ	
2.1. Визија Града у области приступачности	...
2.2. Мисија Града у области приступачности	...
2.3. Принципи и вредности на којима се заснива стратегија	...
3. ОПИС И АНАЛИЗА СТАЊА	
3.1. Ситуациона анализа - опис и анализа стања	...
3.1.1. Секторска група 1. – Јавне површине и јавни превоз	...
3.1.2. Секторска група 2. – Објекти намењени за јавно коришћење	...
3.1.3. Секторска група 3. – Информације и комуникације	...
4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА	...
5. ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ СТРАТЕГИЈЕ	...
6. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ	
6.1. Аранжмани за примену	...
6.2. Ресурси потребни за имплементацију	...
6.3. План праћења и оцене успешности	...
6.4. План комуникације	...
7. ПРИЛОЗИ	
7.1. Речник карактеристичних појмова	...
7.2. Преглед коришћене литературе	...

*ПРИСТУПАЧНОСТ је све оно што СВАКОМ појединцу омогућава да
САМОСТАЛНО живи и да учествује у СВИМ аспектима живота,
на ЈЕДНАКОЈ основи.*

Уводна реч – стратегија приступачности

Град Нови Сад води стратешку политику усмерену на дугорочно планирање у свим областима. Развој Новог Сада управо и подразумева да он постане приступачан свима и да буде по мери сојих грађана и грађанки.

Приступачност треба да осигура остваривање људских права у демократичној средини у којој неће бити никаквих препрека, почевши од материјалних па до суштинских. Приступачност мора бити гарантована у свим виталним областима живота као што су: здравство, образовање, привреда, култура и спорт.

Стратегија приступачности Града Новог Сада представља документ који неће бити само мртво слово на папиру већ водич свим установама, институцијама, предузећима како да избегну баријере и омогуће што квалитетније услуге и пословање, јер то директно утиче на побољшање општих услова живота људи.

Намера Града Новог Сада је да обезбеди једнаке услове за све људе, и да им омогући да равноправно учествују у свим областима друштвеног живота.

Игор Павличић
Градоначелник Новог Сада

ЗАХВАЛНОСТ УЧЕСНИЦИМА/АМА

Одбор за бригу о особама са инвалидитетом, као стручно радно тело Градоначелника Града Новог Сада, на седници од 24. новембра 2010. године, именовано је нови Тим за приступачност, имајући у виду да је у претходном Тиму за уклањање архитектонских и комуникационих баријера формираног 2006. године, дошло до промена у саставу Тима.

Именовани су:

1. Председница: проф. др Сања Стојановић, чланица Градског већа за социјалну заштиту и бригу о породици и деци;
2. Заменица председнице: Вера Гркавац, начелница Градске управе за дечију и социјалну заштиту;
3. Координатор: Мр Миодраг Почуч д.и.с., Центар "Живети усправно";
4. Менторка: Татјана Лазор Обрадовић, Покрајински завод за социјалну заштиту.

Чланови Тима за приступачност:

5. Душанка Сремачки, д.и.г., Покрајинска секретарка за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине;
6. Милена Попов, д.и.а., ЈП Завод за изградњу Града Нови Сад;
7. Срђан Црквењаков, д.и.а., Друштво архитеката Новог Сада;
8. Бојана Рудић, Центар „Живети усправно“;
9. мр Александар Јевђенић, д.и.с., ЈП Урбанизам, Завод за урбанизам, Нови Сад;
10. Зорица Лончар, д.и.а., ЈП Завод за изградњу Града Нови Сад;
11. Славица Лазов, д.и.г., Градска управа за инспекцијске послове;
12. Марко Мирковић, "...Из круга Војводина";
13. Гордана Кнежевић, Градска управа за урбанизам и стамбене послове;
14. Маријана Стипић, Градска управа за комуналне послове;
15. Срђан Коцкаревић, д.и.с., Градска управа за саобраћај и путеве;
16. Дејан Радусиновић, д.и.п., Комунална полиција;
17. Бора Радусиновић, д.и.а., Инжењерска комора, Нови Сад.

Уважавајући принцип партиципативности, Локални тим за приступачност, приликом свог рада на прикупљању релевантних информација, анализе потреба и стања на терену, укључио је у рад и представнике/це бројних установа и организација са територије града, али и појединаца/ки. Сви су равноправно учествовали у активностима које је Тим организовао у раду тима и формираних секторских група, за које су се определили.

У раду 'проширеног' Тима за приступачност учествовали су:

18. Марија Вребалов, Заменица председника Скупштине града Новог Сада;
19. Аурела Шимудварац Лучи, д.и.а., Покрајински секретаријат за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине;
20. др Биљана Врбашки, д.и.а, ЈП Урбанизам, Завод за урбанизам Нови Сад;
21. Биљана Јарамаз, Кабинет градоначелника, одељење за односе са јавношћу;
22. Тијана Павлов, Градска управа за урбанизам и стамбене послове;
23. Љупка Мандић, Градска управа за дечију и социјалну заштиту;
24. Мира Миличевић Анишић, Градска управа за заштиту животне средине;
25. Јадранка Бељан-Балабан, Туристичка организација Града Новог Сада;
26. Гордана Стојаковић, Туристичка организација Града Новог Сада;
27. Васа Тимотијевић, Културни центар Града Новог Сада;
28. Златан Шурковић, Скупштина Града Новог Сада.
29. Сениша Кеџман, д.и.с., ЈП Завод за изградњу Града Нови Сад;
30. Ведрана Китановић, ЈП Завод за изградњу Града Нови Сад;
31. Ђорђе Басарић, д.и.с., Јавно градско саобраћајно предузеће Нови Сад;
32. Биљана Стојковић, д.и.с., Јавно градско саобраћајно предузеће Нови Сад;
33. Љиљана Ползовић, Завод за заштиту споменика културе Нови Сад;
34. Милица Ружичић Новковић, Центар „Живети усправно“;
35. Мирјана Радовановић, Центар „Живети усправно“;
36. Маринко Лебовић, Удружење параплегичара Нови Сад;
37. Александар Јовановић, Форум младих са инвалидитетом;
38. Снежана Николић, Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“;
39. Александра Пановић, Удружење дистрофичара, Нови Сад;
40. Тања Стојишић Петковић, Смех клуб Нови Сад;
41. Татјана Парезанин; дипл.ецц., Управа за заједничке послове покрајинских органа;
42. Љубомир Радовић, Друштво за церебралну парализу Јужно-бачког округа;
43. Оливера Радовановић, Смех клуб Нови Сад;
44. Ружица Шкрбић, ЈП Новосадска ТВ;
45. Милеса Милинковић, Удружење дистрофичара Нови Сад;
46. Мирко Кнежевић, Организација глувих Нови Сад;
47. Мирјана Врбашки, Национална служба за запошљавање – Филијала Нови Сад;
48. Љиљана Коковић, Друштво МНРО Нови Сад;
49. Ивана Марковић, Асоцијација тумача српског знаковног језика, Нови Сад;
50. Свјетлана Тимотић, „...Из круга – Војводина“;
51. Александар Шећеров, графички дизајнер.

Начин функционисања, подела одговорности и правила комуникације у оквиру тима за приступачност дате су у шемама број 1. и 2.

Шема бр.1: Избор и начин рада тима за приступачност

Поједини чланови градског тима су представници/це међународних института и струковних организација које се баве темом приступачности, и у складу са тим имају приступ најновим информацијама из те области.

Захваљујемо се свима који су на било који начин допринели изради стратегије приступачности Града Новог Сада, уз наду да ће се реализацијом постављених циљева, у значајној мери побољшати квалитет живота свих грађана/ки.

1. УВОД

1.1. Резиме стратегије

Почетак израде Стратегије приступачности Града Новог Сада за период од 2012. до 2018. године, започет је крајем 2010. године, формалним именовањем Тима за приступачност (шема бр. 1.). Тим је именован од стране Одбора за особе са инвалидитетом као стручног радног тела Градоначелника Града Новог Сада. Дефинисана је шема рада тима (шема бр. 2.) и добијен је мандат да се изради локална стратегија приступачности у сарадњи са представницима релевантних јавних предузећа, установа, организација цивилног друштва и заинтересованим појединцима/кама.

Завршетак израде стратегије планиран је до краја 2011. године, а њено формално усвајање од стране Скупштине Града Новог Сада планирано је крајем 2011. године и почетком 2012. године у зависности од програма рада Скупштине Града.

Израду стратегије приступачности Града Новог Сада 2012-2018. Град Нови Сад је финансијски подржао кроз конкурсе две Градске управе: Градске управе за социјалну и дечју заштиту и Градске управа за заштиту животне средине.

Шема бр.2: Секторске групе и правила комуникације унутар тима за приступачност

Након формирања тима, приступило се реализацији обука за чланове на теме приступачности и стратешког планирања. Оне су реализоване током априла и маја 2011. године.

Организовани су састанци тима на којима су дефинисане три кључне секторске групе односно, три најважније области стратегије (видети шему бр. 2).:

1. **Секторска група:** Јавне површине и јавни превоз
2. **Секторска група:** Објекти намењени јавном коришћењу
3. **Секторска група:** Информације и комуникације

Хоризонтална тема која је обрађивана у свакој групи је: **приступачност услуга/ма.**

Стратегија обухвата целокупну територију Града Новог Сада и урађена је за период од 7 година (2012-2018.). Израда акционог плана стратегије и почетак њене реализације кроз годишње планове Градских управа и надлежних субјеката, очекује се током 2012. године.

Током засебног рада по дефинисаним стратешким групама, идентификовани су и анализирани сви проблеми са аспекта приступачности, коришћењем методе SWOT анализе. На основу тако идентификованих проблема приступило се дефинисању и разрађивању стратешких циљева по групама.

Током рада по групама дата је могућност да се у рад сваке групе укључи што шири круг заинтересованих институција, организација и грађана/ки са територије Града. На тај начин остварена је јавност рада, широка партиципативност у процесу израде плана и консензус шире јавности око идентификованих проблема и предложених циљева за њихово решавање.

Завршетком текста стратегије грађанима/кама, и уопште широј јавности, дата је могућност јавног увида у садржај и текст стратегије пре званичног усвајања стратегије у Скупштини Града.

1.2. Анализа контекста

Пре почетка израде стратегије приступачности и формулисања њених конкретних стратешких праваца, циљева и задатака било је значајно анализирати шири (општи) контекст у којем ће се дата стратегија донети и спроводити.

У том смислу, посебну пажњу обратили смо на оне параметре које имају значајан утицај на приступачност града. То су: историјат досадашњег рада на приступачности града и његове основне карактеристике; географски и саобраћајни положај града; клима; актуелни политички контекст; постојећа правна регулатива (национална и локална); актуелни демографски трендови – образовне, националне, верске и друге разлике међу становништвом; старост становништва; пројекције раста становништва; урбанистички параметри града (карактеристике урбаног простора); стање у области привредног сектора и слично.

ИСТОРИЈАТ ДОСАДАШЊЕГ РАДА НА ПРИСТУПАЧНОСТИ – Актуелно постојање различитих врста баријера у окружењу дискриминише веома велики број корисника јавног простора као што су особе са инвалидитетом, стари, родитељи са децом, труднице и други, ускраћујући им на тај начин приступ основним јавним службама као што су: школе, поште, банке, домови здравља, болнице и слично, укључујући и јавни превоз.

Такво стање је последица друштвеног приступа према особама са инвалидитетом и старима којима је приступачност неопходна за свакодневно функционисање. На питање инвалидности се и даље гледа кроз тзв. *медицински модел* кроз који се особе са инвалидитетом штите смештањем у институције, чиме се изолују из друштва. На тај начин у друштву се не гради свест о потреби за приступачним окружењем, будући да особе са инвалидитетом нису видљиве у јавности.

Крајем 20. века, питање инвалидности у нашој земљи почиње да се посматра кроз *социјални модел* и из перспективе људских права, са тежиштем на једнаке могућности и социјалну инклузију. Тренутна ситуација је таква да је изграђено окружење углавном неприступачно особама са тешкоћама у кретању (инвалидитет, трудноћа, старост и друго).

Приступ већини објеката јавних служби обезбеђен је преко степеница без рампи и гелендера, возила јавног саобраћаја су стара и тешко приступачна особама са тешкоћама у кретању, а службе за подршку, као што су персонална асистенција или рехабилитационе службе, потребне на индивидуалном нивоу да би омогућиле личну мобилност, постоје само спорадично и увек уз подршку међународних донатора.¹

¹ Коришћени извор: Слободно кретање особа са инвалидитетом – неприступачно право, 2006., Disability Monitor Initiative, South East Europe.

Упоредо са великим демографским променама у земљи (почев од деведесетих година прошлог века) у свим нашим већим градовима, и то углавном у ужим центрима, почело је да се у мањој мери води рачуна о потребама особа са инвалидитетом. Развојем демократије у земљи расла је и свест о томе да је јавно окружење недовољно приступачно и да је неопходно да се то мења.

Нови Сад је у том смислу био један од првих градова у Републици Србији који је започео рад на стварању приступачнијег града и окружења уопште. Током 2001. године, на иницијативу првоформираног **Одбора за уклањање архитектонских баријера** и различитих градских организација особа са инвалидитетом, рађени су технички пројекти и обарани су ивичњази на главним раскрсницама и главним правцима у строгом центру града (Булевар Михајла Пупина – од Варадинског моста до Српског народног позоришта). Овај Одбор је са прекидима функционисао до 2006. године.

Током 2006. године дошло је до промена у Одбору за уклањање архитектонских баријера и формиран је нови тим – Тим за уклањање архитектонских баријера који је оформљен у оквиру Одбора за бригу о особама са инвалидитетом Града Новог Сада. Тим је такође, као и претходни Одбор, са прекидима у раду узрокованих локалним политичким променама функционисао до 2010. године када је формиран садашњи **Тим за приступачност Града Новог Сада**.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ – Карактеристике свих досадашњих интервенција које су предузимане у Граду Новом Саду у периоду од 2001. до 2010. године су:

- Појам *“приступачности”* се и даље погрешно схвата само као *“приступачност за особе са инвалидитетом”*, уместо као *“могућност самосталног и једнаког учешћа за СВЕ”*. Као последицу таквог приступа у пракси се врло често појављују *“специјална решења”* базирана на потребама особа са инвалидитетом (*дизајн за особе са инвалидитетом*), уместо на потребама сваког потенцијалног корисника/цу (*концепт ‘дизајн за све’*);

Као последицу таквог схватања појма приступачности имали смо врло слабе резултате у пракси, недовољну заинтересованост доносилаца одлука и шире популације за стварање приступачног града, погрешан приступ решавању питања неприступачности јавног простора и погрешна решења у пракси;

- Општа и стручна јавност није довољно освешћена када је у питању различитост популације у смислу познавања захтева и потреба различитих корисничких група (стари, особе са инвалидитетом, особе са трајним здравственим потешкоћама и слично). Процес планирања и пројектовања јавног окружења оријентисан је на *“просечног корисника/цу”*, док образовни програми на факултетима не познају и не уводе појам приступачности и концепт *‘дизајн за све’*;

- Процес планирања јавног окружења је углавном “затвореног типа”, тј. не постоји тзв. *партиципативно планирање*. Крајњи корисници/це различитих група (на пример, стари или особе са инвалидитетом) не учествују активно у процесу планирања јавног окружења, а њихови представници/це се не консултују;
- Наведене карактеристичне групе становништва до сада нису биле обухваћене различитим студијама на нивоу града, нити су статистички праћене, иако би различите потребе и захтеви морали да се одсликавају на сам процес планирања. Дакле, питање приступачности јавног простора и услуга још увек није саставни део општег система планирања на нивоу града, јер се стручна јавност тиме бави само онда када се то од њих захтева (нпр. притисак грађана, медија, организација и слично);
- Све досадашње интервенције су се сводиле само на побољшање приступа појединим пешачким прелазима и увођење звучних сигнала за особе оштећеног вида на сигналисаним раскрсницама док друге потребне активности нису на узимане у обзир (приступачност информација, комуникација, производа и/или услуга) – тј. и даље није остварен тзв. „ланац приступачности“;
- Постојећа законска регулатива у вези са приступачношћу се не поштује у довољној мери, а не постоје ни санкције за оне који се тога не придржавају;
- Постоје бројни проблеми у сектору изградње који се огледају у немоћи државе и локалне самоуправе да се избори са нелегалном градњом и уклањањем нелегално саграђених објеката. У складу са тим проблемима, врло често се могу пронаћи објекти који нису саграђени у складу са стандардима приступачности.

Узроци таквог стања у претходних 10 година добрим делом леже у веома ниском нивоу свести и неинформисаности доносилаца одлука и грађана уопште. Такође, ту су и недовољно јасно регулисани прописи, застарелост истих и непоштовање актуелних техничких стандарда за пројектовање. Са друге стране, постоји и врло велико незнање и непостојање мултидисциплинарног и систематског приступа решавању тог питања.

Истовремено, у Србији постоји само неколицина стручњака који се баве тим питањем, али чак ни они нису у могућности да употребе своје теоријско знање у друштвеном контексту у коме је неопходно променити скоро сваки сегмент. Без обзира на постојање афирмативних мера у законодавству Републике Србије (Закон о планирању и изградњи, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом), у граду до сада нису изграђени ресурси за контролу и развој у области приступачности. Шира јавност још увек није схватила поенту и суштину потпуног учешћа свих грађана/ки, па се и даље ради неплански и стихијски, уз непотребно трошење људске снаге, времена и новца.

ГЕОГРАФСКИ И САОБРАЋАЈНИ ПОЛОЖАЈ ГРАДА - Градско подручје Новог Сада налази се у средишњем делу Војводине на надморској висини од 72 до 80 м. Обухвата низијске пределе у јужној Бачкој и брдовите делове Фрушке горе у северном Срему. Географски положај општине изузетно је повољан како у физичко-географском тако и у саобраћајном погледу. Нови Сад је раскрсница главних копнених и водених путева у Војводини. Преко територије општине пролази низ магистралних путева и железничких пруга, од којих неки имају и међународни значај.

Град лежи на левој обали Дунава, на 1255 километру његовог тока и на ушћу у Дунав једног од магистралних канала Дунав-Тиса-Дунав. Налази се на источном туристичком правцу који повезује северну, централну и западну Европу са Јадранским, Егејским и Црним морем. Значај овог правца, а тиме и Новог Сада, повећавају коридор VII (река Дунав) и коридор X (Централна Европа - Црно и Егејско море) који непосредно тангирају овај простор. Град Нови Сад лежи и на европском магистралном правцу Е-75 који је "жила куцавица" за простор јужне, централне и источне Европе. Сем тога, ова саобраћајна раскрсница се налази на око 50 километара и од међународног пута Е-70 који повезује западну са источном Европом. Неопходно је напоменути да је наш град и велики железнички чвор и лука речног и каналског саобраћаја, што даје комплетну слику о повољности туристичко-географског положаја.

Нови Сад заузима површину од 69917,2 ha (~699 km²) и састоји се из две градске општине: Градска општина Нови Сад и Градска општина Петроварадин. Општина Нови Сад се простира на 11 катастарских општина, а општина Петроварадин на четири. Подручја градских општина чине насељена места, односно подручја катастарских општина која улазе у њихов састав. Катастарске општине су: Бегеч, Будисава, Буковац, Ченеј, Футог, Каћ, Кисач, Ковиљ, Лединци, Нови Сад – град, Петроварадин, Руменка, Сремска Каменица, Степановићево, Ветерник и Стари Лединци.

КЛИМА – Клима у Новом Саду прелази из умерено-континенталне у континенталну, тако да град има сва четири годишња доба. Преко јесени и зиме зна дувати хладан ветар кошава, који обично траје од три до седам дана. Кошава може током зиме да створи наносе и сметове снега током вејавица и мећава. Просечна температура ваздуха у граду је 10,9°C, средња температура у јануару је -1°C, док је у јулу 21,6°C. Годишње падне просечно 578 mm падавина, а број дана са падавинама је 122.

ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ - Град Нови Сад је територијална јединица у којој грађани остварују локалну самоуправу у складу са Уставом, законом и Статутом Града. Град има својство правног лица. Органи Града су: Скупштина, Градоначелник Града Новог Сада, Градско веће Града Новог Сада и градске управе. Градоначелник и Градско веће су извршни органи Града. Скупштина Града има 78 одборника који се бирају на четири године, по поступку и на начин утврђен законом. Странке које врше власт у Граду након локалних парламентарних избора одржаних 2008. године су: Демократска странка, Лига социјалдемократа Војводине, Српски покрет обнове и Савез војвођанских Мађара.

ПРАВНИ КОНТЕКСТ - Постоји низ правних аката који се односе на приступачност:

*Слободно кретање*² представља једно је од основних људских права гарантованих *Универзалном декларацијом о правима човека*, међународним пактовима о грађанским и политичким правима и слободама, економским, социјалним и културним правима.

Равноправност (у смислу права на приступачно окружење и слободно кретање) је гарантована и правним актима Републике Србије:

- *Устав Републике Србије* ("Службени гласник РС", бр. 83/2006 и 98/2006);
- *Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом* ("Службени гласник РС", бр. 33/2006) - Члан 33. тога закона прописује обавезну примену стандарда приступачности код градње нових јавних објеката);
- *Закон о планирању и изградњи* ("Службени гласник РС", бр. 72/2009, 81/2009-исправак, 64/2010-одлука УС и 24/2011)
- *Закон о забрани дискриминације* ("Службени гласник РС", бр. 22/2009)
- *Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја* ("Службени гласник РС", бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010);
- *Правилник о условима за планирање и пројектовање објеката у вези са несметаним кретањем деце, старих, хендикепираних и инвалидних лица* ("Службени гласник РС", бр. 18/97) – ово је Подзаконски акт Закона о изградњи ("Службени гласник РС", бр. 44/95, 24/96, 16/97 и 43/2001), који је престао да важи 2003. године.

Постојање приступачног физичког окружења и јавног превоза, је такође и једно од основних начела на којима почива *Међународна конвенција УН о правима особа са инвалидитетом* (члан 3.). Република Србија је усвојила Конвенцију 2009. године чиме је она постала обавезујућа за наше законодавство.

ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ – Демографске карактеристике Града Новог Сада веома су значајне за питање приступачности. Тако на пример, сталним растом броја становника града расте и број особа са инвалидитетом или старих особа које живе и раде у том граду. Имајући то у виду, повећавају се захтеви које они постављају пред окружење у смислу његове функционалности. Уколико се разнородност становништва не узме у обзир приликом планирања града створиће се објективни ризик да одређене групе буду дискриминисане, односно, да се некој другој групи даје већа предност у смислу могућности коришћења јавног простора, производа или услуга.

Простор Новог Сада је кроз историју увек био привлачан за насељавање због свог географског положаја. Број становника је у послератном периоду константан, с тим што је повремено био веома интензиван, при чему је на пораст становништва знатније утицао механички прилив него природни прираштај. Најинтензивнији демографски раст Нови Сад је остварио у периоду од 1961. до 1971. године када је остварен пораст становништва за око 37%. Највећи део досељеног становништва града потиче са подручја Војводине (56,2%), затим са подручја Босне и Херцеговине (15,3%) и уже Србије (11,7%).

² Види речник карактеристичних појмова.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ПРИСТУПАЧНОСТИ ГРАДА НОВОГ САДА 2012-2018.

Према попису становништва из 2002. године, у насељу Нови Сад живело је 299.294 становника (што је чинило 14,7% популације покрајине), што представља највећи град и општину у Војводини. Од наведеног пописа становништва (2002. године) до средине 2009. године Нови Сад (Град) је забележио повећање броја становника за 22,9%.

Катастарска општина	Укупно пописана лица	Укупан број становника	Број лица у иностранству	Укупан број домаћинстава	Укупан број станова
Град Нови Сад	359.951	335.701	5.394	126.906	163.128

Нови Сад	325.232	301.968	4.693	115.294	147.217
Бегеч	3.361	3.310	37	1.063	1.282
Будисава	3.697	3.633	61	1.195	1.274
Ветерник	17.540	16.895	561	5.140	5.811
Каћ	11.923	11.612	230	3.461	3.670
Кисач	5.344	5.220	108	1.807	2.040
Ковиљ	5.453	5.389	50	1.713	2.010
Нови Сад	242.803	221.854	3.031	89.264	118.762
Руменка	6.580	6.444	113	2.014	2.126
Степановићево	2.035	2.012	9	658	802
Футог	18.872	18.269	391	5.499	5.683
Ченеј	2.143	2.095	9	705	865
Нераспоређено	5.481	5.235	93	2.775	2.892

Петроварадин	34.719	33.733	701	11.612	15.911
Буковац	3.997	3.907	85	1.153	1.386
Лединци	1.903	1.871	16	638	1.041
Петроварадин	14.689	14.298	254	5.068	6.176
Сремска Каменица	12.425	11.967	333	4.084	6.400
Стари Лединци	935	931	4	324	557
Нераспоређено	770	759	9	345	351

Табела бр.1: Број становника Града Новог Сада (Извор: Републички завод за статистику - прелиминарни резултати пописа 2011. године)

Према првим подацима пописа у Републици Србији који је спроведен 2011. године, од стране Републичког завода за статистику, Нови Сад има укупно 359.951 становника (Табела 1.), који живе у укупно 126.906 домаћинстава и 163.128 станова. Имајући то у виду, Град Нови Сад је један од ретких градова у Србији који бележи раст броја становника, укључујући раст броја домаћинстава и станова.

Основни разлог све веће концентрације становништва на овом подручју је нагли развој града Новог Сада, који представља најзначајније градско насеље и гравитациони центар Војводине. Брз раст Новог Сада је условљен са једне стране изузетно повољним положајем, а са друге стране чињеницом да у својој близини не постоји град сличног положаја, који би угрожавао његово гравитационо подручје.

СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ПРЕМА СТАРОСТИ – Структура становништва утиче на низ демографских процеса, јер су поједине старосне групе носиоци неких процеса и карактеристика. Тако на пример, млађе средовечно становништво обавља репродукцију популације, док средовечно становништво обавља све привредне и услужне активности, а старо становништво није способно за рад и представља издржавану категорију.

Са аспекта приступачности ови подаци су веома значајни јер стари људи са >65 година имају значајно редуковану мобилност и врло специфичне захтеве приликом кретања, коришћења јавног превоза и/или јавних објеката.

У Граду Новом Саду је пописом из 2002. године забележено 46.511 лица млађих од 15 година старости, док је становништво старо од 65 и више година било 40.968, што чини **око 13,7% старих од укупног броја становника**. Седам година касније, 2009. године број лица млађих од 15 година порастао је на 51.169 становника, док је број становника у категорији 65+ порастао на 53.612 лица и тиме је удео старих у укупној популацији (13,9%) био већи од удела младог становништва.

Имајући у виду горе наведено, врло је интересантна пројекција становништва Града Новог Сада до 2034. године. Удео старих у укупном броју становника се енормно повећава, са 40 година у 2009. на чак 49 година у 2034. години, са тенденцијом даљег раста (График бр. 1). То представља забрињавајући фактор на који се мора обратити посебна пажња када говоримо о стратегији приступачности, јер ће бити неопходно адаптирати јавно окружење како би старе особе могле адекватно да функционишу.

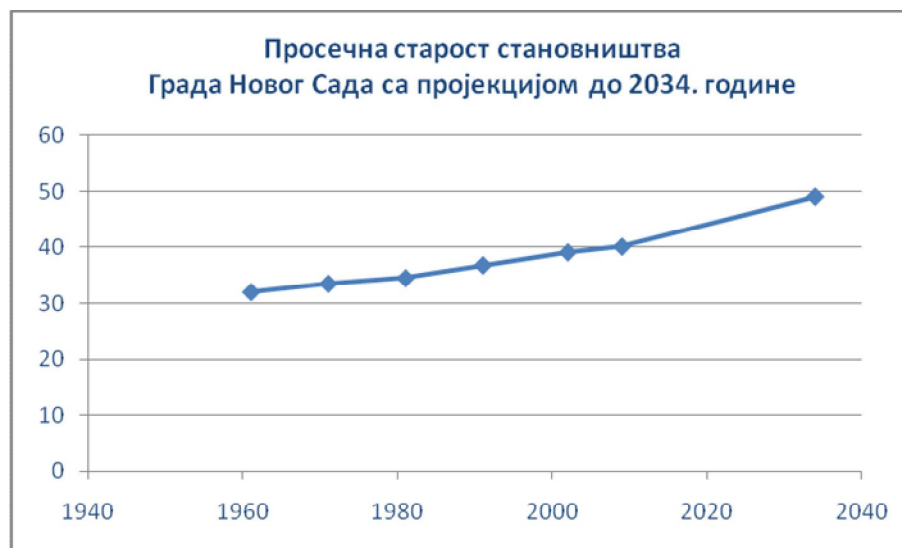

График бр.1: Просечна старост становништва града, са пројекцијом до 2034. године

ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ – Тачан број особа са инвалидитетом у укупној структури становништва Новог Сада није познат, јер податке о томе не поседује нити ажурира ниједна установа у граду. Међутим, препорука Светске здравствене организације (WHO) у погледу процењивања броја особа са инвалидитетом јесте да чине око 10% од укупне популације.

Имајући у виду ту препоруку, процењује се да број становника са неком врстом инвалидитета на територији Града Новог Сада износи око 36.000 становника. Прецизнији подаци у вези са тим параметром биће познати након завршних резултата пописа 2011. године.

ЕТНИЧКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ГРАДА - Аутономна Покрајина Војводина је један од етнички најхетерогенијих делова света. Таква етничка сложеност манифестује се и на самом Граду Новом Саду у великом броју националности, њиховој бројности и учешћу у укупном градском становништву.

Етничка припадност	Град	
	Број	Удео у укупном становништву (%)
Срби	225.995	75,51
Црногорци	5.040	1,68
Југословени	9.514	3,18
Албанци	299	0,10
Бошњаци	59	0,02
Бугари	141	0,05
Буњевци	229	0,08
Власи	13	0,00
Горанци	358	0,12
Мађари	15.687	5,24
Македонци	1.144	0,38
Муслимани	1.015	0,34
Немци	410	0,14
Роми	1.740	0,58
Румуни	860	0,29
Руси	272	0,09
Русини	2.032	0,68
Словаци	7.230	2,42
Словенци	443	0,15
Украјинци	482	0,16
Хрвати	6.263	2,09
Чеси	175	0,06
Остали	1.133	0,38
Неопредељени	10.903	3,64
Регионална припадност	3.568	1,19
Непознато	4.289	1,43
Укупно	299.294	100

Табела бр.2: Етничка припадност становника Новог Сада (Попис 2002.)

Уже градско језгро је углавном насељено Србима (према попису из 2002. године). Општина Нови Сад је имала 298.139 становника, од којих је: Срба (75,51%), Мађара (5,24%), Југословена (3,18%), Словака (2,42%), Хрвата (2,09%), Црногораца (1,68%) и осталих. У већини места Срби су већина, осим у Кисачу где Словаци чине већину.

Са аспекта приступачности ти подаци су веома значајни у смислу приступачности информација и информисања становника, будући да су на територији града у употреби различити језици и различита писма. Најчешће су то: српски, мађарски, словачки, русински, али и други језици и друга писма.

ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА - Образовна структура становништва има веома велики значај с обзиром на утицај који има на природно и миграционо кретање становништва, као и на одређене структуре становништва које се изучавају у демографији.

Писменост- Пописом становништва из 2002. године установљено је да неписмених и данас има међу младима, на основу чега се може закључити да сва деца нису обухваћена обавезним школовањем, посебно деца у забаченим сеоским насељима, као и у ромским насељима. У Новом Саду (Град) пописом становништва из 2002. године, евидентирано је укупно **1,4% неписменог становништва**. Имајући то у виду важно је напоменути да постоје значајне разлике у погледу квалитета писмености, као и чињеница да део становника који су пописом сматрани писменима, у ствари не задовољава одређене критеријуме, јер је део становништва писменост стекао на посебним курсевима, односно завршили су неколико разреда основне школе и касније своју писменост нису користили. Највећи број евидентираних неписмених лица чиниле су жене, на основу чега се може констатовати да је неписменост код женског дела популације и даље далеко већа него код мушкараца. Од укупног броја неписмених лица у општини жене су чиниле 80,8% становништва, а мушкарци 19,2%.

Школска спрема - Школска спрема је један од показатеља општег развоја града, јер добра квалификациона структура становништва један је од најзначајнијих фактора који доприносе бржем развоју привредних и непривредних функција.

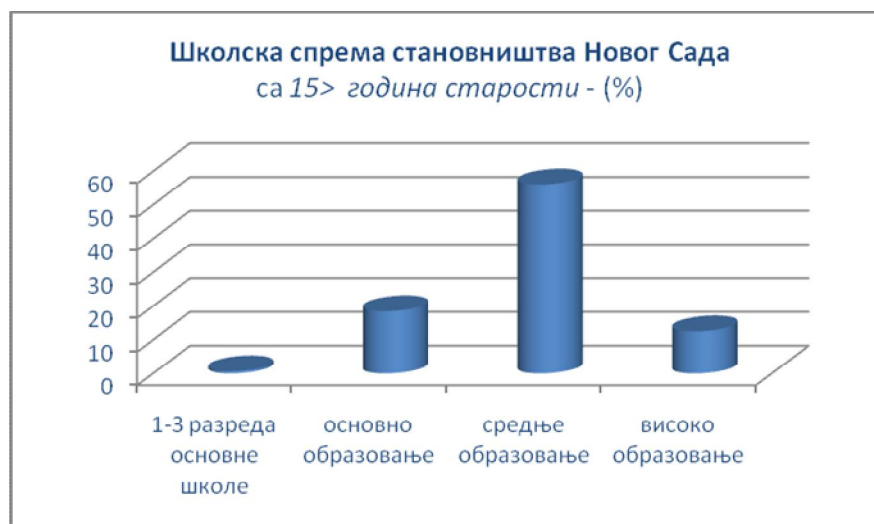

График бр.2: Школска спрема становништва новог Сада (попис 2002.)

Са друге стране, испитивањем структуре становништва према школској спреми, добијају се подаци у којој мери се испуњава школска обавеза али и каквим школским квалификацијама располажу поједине категорије становништва.

У образовној структури становништва старијег од 15 година у Новом Саду (Град), завршена средња школа је најчешћи вид образовања, потом следи основна школа, високо образовање, па лица са завршеном вишом школом.

Од укупног броја лица старијих од 15 година чак 56,1% је имало завршену средњу школу, 18,5% завршену основну школу, а 12,5% завршен факултет. Најмање становништва је имало завршено 1-3 разреда основне школе (0,7%).

УРБАНИСТИЧКИ ПАРАМЕТРИ – Најзначајнији критеријуми који одређују квалитет и рационалност намене становања су: број и површина станова, густина становања, индекс изграђености, учешће пословног у укупно изграђеном простору.

Анализом **броја и површине станова** закључено је да постоји значајан вишак станова у односу на број домаћинстава на територији града Новог Сада, који је настао у последњих десетак година. Само у последњих седам година изграђено је око 33.000 станова, преко 1.000.000 m² стамбеног простора, док је у претходне 32 године изграђено 48.000 станова. У односу на број становника, односно домаћинстава, постоји вишак од преко 23.700 станова.

	Просечна величина стана (m ²)		Површина стана по становнику (m ² /ст)	
	2002.	2009.	2002.	2009.
Град Нови Сад	59,9	54,7	20,4	24,2
Нови Сад (насеље)	58	52,6	19,8	23,7
Петроварадин	66,7	72,0	22,4	20,4
Сремска Каменица	93,8	91,8	32,9	30,0

Табела бр.3: Величина стана на нивоу града и насеља у 2009. години (Извор: ЈКП Информатика)

Тенденција смањења просечне **величине стана** на територији града, присутна у последњих десетак година, резултат је низа фактора (највише економских) и изражена је нарочито у Новом Саду. Важно је нагласити да је просечна површина стана у граду пала испод планске величине од 60 m², утврђене још Просторним планом Града Новог Сада из 1974. године.

Површина стана по становнику се такође на укупном нивоу смањује. Посматрајући насеља појединачно, у насељима на сремској страни овај показатељ је такође у опадању, међутим у Новом Саду он расте, што је заправо последица укупног вишка станова у односу на број становника односно домаћинстава.

Укупна **густина становања**³, за територију града Новог Сада износи 25 ст/ха. У самом насељу Нови Сад густина је нешто виша од укупне – 33 ст/ха, док су густине на сремској страни града знатно мање: Петроварадин 8 ст/ха и Сремска Каменица 10 ст/ха.

³ Густина становања исказана у односу на нето површину урбанистичких блокова.

Очекивано, значајна повећања густине становања евидентирана су у зонама обнове и реконструкције објеката. То указује на промену начина и повећану рационалност у коришћењу појединих градских подручја.

На укупном подручју града **индекс изграђености** је 0,1 (уже градско подручје – 0,13), на територији насеља Нови Сад износи 0,12, Петроварадина 0,03 и Сремске Каменице 0,04.

У поређењу са подацима из 2000. године, индекс изграђености повећао се у свим деловима у којима је у току реконструкција, као и у деловима где се даље развија породична изградња (северно градско подручје, делови Сремске Каменице и Петроварадина, делови Телапа и Адица са Ветерничком рампом).

Критеријум **учешћа пословног у укупно изграђеном простору** је од велике важности за планирање и представља критеријум за утврђивање градске политике. На подручју Лимана и Новог насеља, где је учешће нестамбених садржаја било изузетно ниско, дошло је до побољшања у протеклом периоду. Више чисто пословних објеката изграђено је и у зони уз Булевар ослобођења. На највећем делу градског простора учешће нестамбених намена се смањило у односу на пресек рађен пре десет година, што је резултат изградње скоро искључиво стамбених објеката (са одређеним учешћем пословног простора у приземљима) на свим просторима реконструкције.

Додатне анализе података показале су да просечно домаћинство у граду, а на основу броја пријављених чланова домаћинства, у деловима града са старијим вишепородичним становањем, по једном стану има око 2,4 становника, а у деловима града који обухватају и зоне реконструкције у једном стану у просеку има 1,8 становника. **Подаци са пописа становништва 2002. године говоре да је просечна величина домаћинства на територији града Новог Сада била 2,8 становника.**

ТУРИЗАМ – Демографски развој града има веома велики утицај на туристичку индустрију Новог Сада. С тим у вези, будући развој Новог Сада као туристичке дестинације је у веома тесној вези са повећањем приступачности јавног простора, саобраћаја и јавних објеката. Како расте укупан број становника града тако расте и број старих као и особа с инвалидитетом. Са друге стране, из године у годину, Нови Сад бележи све већи број страних туриста, међу којима је и све већи број старих или особа са инвалидитетом. Имајући то у виду, неопходно је да туристичке дестинације прилагоде своју понуду и потребама различитих група корисника.

Стварање и пројектовање приступачног, пространог и удобног окружења треба посматрати као знак квалитета, што ће путовања и одмор учинити пријатнијим и угоднијим, не само за старије и особе с инвалидитетом. Приступачно одредиште испуниће жеље туриста, као што су комфор, уштеда времена и мање стреса. Увођењем концепта "Туризма планираног за све" као критеријума квалитета и комфора постићи ће се пораст интересовања за рекреацију и опоравак Сваки гост и туриста имаће на крају користи од овог концепта.⁴

⁴ Европски концепт приступачности 2003.

Нови Сад као туристичка дестинација позициониран је на Дунаву, са Тврђавом из XVII века, у близини Фрушке горе са 17 културно-историјски важних манастира, са салашима у непосредној околини, атрактивним старим градским језгром, многобројним музејима и престижним Новосадским сајмом, а као домаћин бројних светски познатих фестивала и манифестација, Град Нови Сад поседује сву потребну разноликост понуде неопходну једном савременом туристичком центру који жели и може да оствари запаженије место на туристичкој мапи света.

Почев од 2006. године, Нови Сад је члан Европских градова туризма (*European Cities Tourism*). Од туристичких објеката Нови Сад тренутно располаже са: 35 категорисана објекта од чега су 23 хотела (од 1 до 5 звездица) и 25 некатегорисаних објеката (пrenoћишта) укључујући и 9 хостела. Укупан број лежајева је 3500.

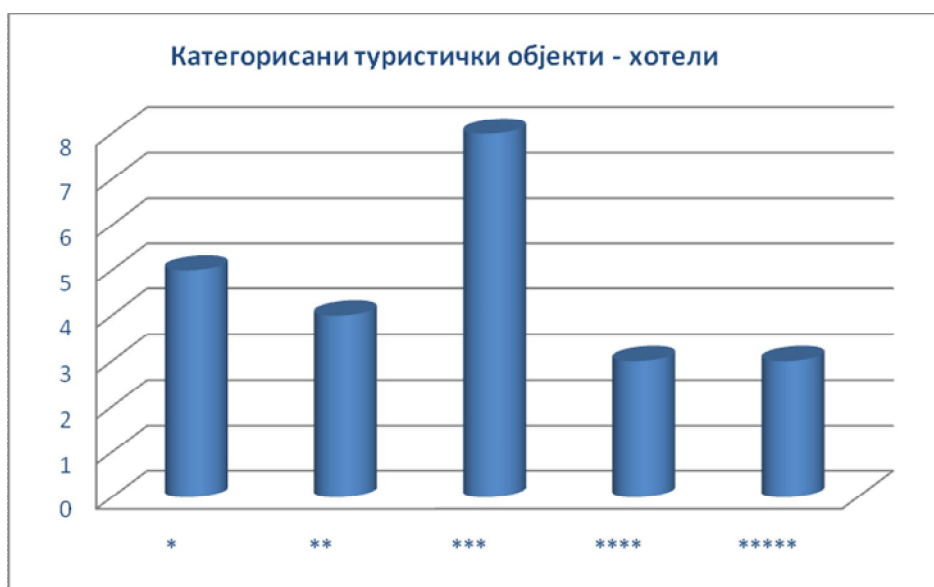

График бр.3: Број категорисаних туристичких објеката (Извор: ТОНС)

Када се говори о објектима туристичке инфраструктуре (смештај, угоститељство) и туристичкој понуди/услугама (понуде туристичких агенција, понуда институција културе, фестивали и сл.) онда пре свега говоримо о интересима приватног сектора да инвестира у инфраструктуру и понуду за све заинтересоване кориснике и клијенте.

Овде изузимамо музеје, галерије, позоришта, биоскопе и места културних дешавања који су део туристичке понуде (производа) а у надлежности су Града Новог Сада и АП Војводине.

Уопштено, објекти туристичке инфраструктуре као и туристичка понуда у Новом Саду у највећем обиму нису прилагођени свим потенцијалним корисницима. У том контексту се по недопустивом нивоу неприступачности издваја Петроварадинска тврђава као најзначајнија туристичка атракција Града.

Према подацима Републичког завода за статистику Нови Сад бележи стални раст броја туриста. Тако је током 2011. године, на пример, боравило укупно 106.433 туриста, што је повећање од 15%, у односу на 2010. годину. Од тога је 43.422 домаћа (+4%) и 63.011 страних туриста (+24%). Остварено је и укупно 213.542 ноћења, што је више за 27% у односу на 2010. годину, од чега су чак 142.623 ноћења остварили страни туристи (+42%).

На пристану у Новом Саду, у 2011. години, према последњим проценама компанија које сервисирају туристе, пристало је 400 бродова, са укупно 45.250 путника, и то претежно старих (*сениора*). Уз то, Пољопривредни сајам сваке године има око 300.000 посетилаца, док музички фестивал ЕХИТ окупи 150.000, од чега значајан део такође чине странци.

График бр.4: Број туриста који су дошли бродом (Извор: ТОНС)

Имајући у виду све наведено, стратегија приступачности требала би да узме у обзир приступачност Петроварадинске тврђаве, свих музеја, галерија и других места културних и туристичких дешавања која су у надлежности Града Новог Сада и АП Војводине уз препоруку туристичкој привреди да прилагоди сву туристичку инфраструктуру и развије туристичку понуду и услуге за све.

2. ВИЗИЈА, МИСИЈА И ПРИНЦИПИ

2.1. Визија града у области приступачности

Нови Сад је град који тежи једнакости и равноправности свих својих грађана и грађанки, без обзира на било какве разлике међу њима, а кроз пуно поштовање свих гарантованих људских права. Он тежи томе да буде узор осталима, безбедан за све своје становнике, функционалан и одржив у социо-економском смислу.

У складу са таквим тежњама свих грађана и грађанки Новог Сада дефинисана је и **Визија Града у области приступачности**:

Нови Сад је град у којем се поштују све људске различитости и у којем свака особа без обзира на своје физичке, сензорне, интелектуалне, психичке способности и/или године старости, има једнаку могућност да користи било који његов део и да самостално и активно учествује у свим сегментима друштвено-економског живота.

2.2. Мисија града у области приступачности

Мисија Града Новог Сада у области приступачности дефинисана је као:

Нови Сад континуирано повећава квалитет живота свих својих грађана и грађанки обезбеђујући свима самосталност и једнак приступ свим јавним садржајима, информацијама, производима и услугама које се нуде у граду.

2.3. Принципи на којима почива стратегија

Стратегија приступачности Града Новог Сада 2012-2018., заснована је на бројним принципима и вредностима:

- Поштовање различитости и једнакости;
- Поштовање елемената и начела приступачности;
- Мултидисциплинарни и холистички приступ у раду;
- Партиципативност;
- Континуитет и одрживост;
- Транспарентност и доступност.

Имајући у виду да неки од наведених принципа и вредности нису до сада били помињани као такви у градској политици у наредном делу текста стратегије биће детаљније објашњено њихово значење, у контексту овог документа.

Поштовање различитости и једнакости

Проблем у досадашњем процесу планирања и осмишљавања човековог окружења настајао је онда када се као основна мера користила такозвана *аритметичка средина*, тј. просечна вредност брзине, висине, тежине или снаге човека. Као последицу тога, човек је заправо створио окружење које може да користи условно речено, мали број људи, односно само она група корисника која се може сврстати у просек. Са друге стране, корисници који се по било ком основу не могу сврстати у просек, било да су изнад или испод просека по својим физичким, когнитивним или неким другим карактеристикама, нису могли да користе изграђено окружење или нису били у потпуности задовољни са истим.

Они који нису могли никако да користе окружење, информације и/или производе били су дискриминисани и искључени из друштвених токова. Корисници који нису били задовољни са понуђеним решењима су временом били приморани да све више редукују сопствене потребе, на пример: потребу за кретањем или путовањем. Такав начин планирања показао је да планери и пројектанти заправо не поштују различитост људи, и да на те разлике гледају као на нешто што је негативно и што отежава процес рада.

Дизајн за све, међутим, као нова филозофија и нови начин планирања има полазну основу управо у људској различитости. Он разлике посматра као *вредности* које могу свима нама допринети и обогатити читаво друштво кроз нова сазнања и искуства.

Уопштено посматрано људи се разликују у односу на:

- a. **Године старости** – Током трајања животног века људско тело стално пролази кроз промене као логичне последице природног старења организма, које нико не може да избегне. Тело се стално мења било у биолошком, односно физичком, психичком, когнитивном смислу. Можемо разликовати карактеристичне периоде као што су: период до детињства, детињство, пубертет и одрасло доба. У различитим периодима живота сваки човек функционише на различит начин и има другачије карактеристике (физичке, сензорне...). Тако на пример, у физичком смислу, мале бебе се у почетку крећу четворношке, док стари људи у каснијим годинама често користе неко помагало за кретање.
- b. **Физичке карактеристике** – Разлике у димензијама као што су висина, тежина, снага, брзина кретања, ширина рамена, величина шака, стопала, али и способност реакције, моторика/покретљивост, само су неке од физичких карактеристике које се разликују од особе до особе. Физичке карактеристике људи играју важну улогу у процесу планирања, нарочито када знамо да не постоје два иста човека.
- c. **Сензорне карактеристике** – Различити степен сензорних способности у погледу вида, слуха, перцепције или мириса у великој мери одређује каква ће се решења понудити корисницима у вези са информацијама у окружењу, хоризонталном или вертикалном сигнализацијом, просторном комуникацијом и слично.

Уколико окружење није планирано или пројектовано на адекватан начин то може изазвати свакодневне проблеме корисника у интеракцији са окружењем. Тако на пример, коришћење одређених биљака за озелењавање површина може изазвати алергијске реакције код корисника.

- d. **Интелектуалне (когнитивне) карактеристике** – Различит степен интелигенције, брзина примања и обрада информација, способност памћења и слично, од великог су значаја за правовремено и правилно понашање корисника, оријентацију у простору и/или времену. Интелектуалне карактеристике нису само последица смањених менталних способности или сенилности. Оне врло често могу бити и последица различитих животних услова или ситуација као што су привремена болест или повреда, стрес, депресија, концентрација корисника у датом тренутку и слично.
- e. **Привремене карактеристике** – Стања која трају један одређени период као на пример, трудноћа, угануће или прелом руке/ноге, сезонске алергије, болест и слично, утичу на појаву другачијег понашања корисника. Најчешће се оно испољава као спорије кретање, успорену способност реакције и моторике, малаксалост у свакодневним активностима. У погледу саобраћаја такве промене код корисника могу изазвати и промену начина и врсте превоза, коришћење алтернативних праваца кретања и слично.
- f. **Демографске карактеристике** – Демографске карактеристике представљају разлике у култури, вери, обичајима или материјалном стању корисника. Корисници једног истог окружења могу бити веома различити тако што долазе из различитих средина, говоре различите језике, користе другачије писмо, имају различите обичаје, навике или вредности. Налажењем равнотеже између свих ових разлика значило би већу могућност за учешће људи у друштву, већи број миграција, географски равномеран развој, унапређење сектора туризма и слично.

Поштовање свих елемената и начела приступачности

За остваривања *личне мобилности* (у смислу самосталности) сваког појединца у друштву неопходно је осигурати *приступачност* одређеним елементима у окружењу.

Елементи приступачности су:

- a. **Саобраћајна инфраструктура** – Подразумева приступ свим садржајима као што су: улице, тргови, стајалишта, станице, различите атракције и слично, укључујући приступачност превозу и превозним средствима;
- b. **Јавни објекти** – Подразумева могућност да се приступи свим јавним објектима (поште, школе, банке, спортски и објекти културе и слично), али и могућност да их сви грађани заиста користе у сврху за коју су намењени;
- c. **Информације и комуникације** – Подразумева могућност да се приме, разумеју и користе све јавне информације (на пример: хоризонтална и вертикална сигнализација, информације о реду вожње, сигнали опасности и слично.);

- d. **Услуге и производи** – подразумева да сви грађани могу да приме и да користе све јавне услуге које се нуде (на пример: услуге које се добијају у јавном превозу, паркинг, услуге на путничком терминалу и слично).

Наведени елементи приступачности понашају се по принципу „карике у ланцу“, тако да уколико један од елемената (карика) није адекватно осмишљен или не функционише на адекватан начин, тада се налазимо у ситуацији у којој особа не може да функционише, да се самостално креће, да прими одређену информацију или користи услугу/производ.

Шема бр. 3: Кључни елементи приступачности

Приликом стварања изграђеног приступачног окружења требало би испоштовати одређене смернице. Од кључне је важности да наведене смернице буду интегрисане у целокупан процес планирања и осмишљавања окружења.

Начела приступачног окружења су:

- a. **Различитост корисника** – Подразумева да се ниједан грађанин/ка не осећа маргинализовано, то јест, сви треба да имају могућност да користе изграђено окружење на једнакој основи. То је нарочито важно за кориснике/це окружења као што су: стари људи, особе са инвалидитетом или мала деца;
- b. **Функционалност** – Подразумева да окружење, односно елементи приступачности, треба да буду дизајнирани на начин да служе сврси којој су намењени без икаквих проблема или потешкоћа;
- c. **Безбедност** - Подразумева непостојање ризика за кориснике. Према томе, сви елементи који су део окружења треба да буду дизајнирани уз свест о безбедности (клизаве подлоге, избочине/истурени делови, напрслине или улегнућа на стази, димензије попречног профила итд.);

- d. **Здравље корисника** - Приступачно окружење не сме да узрокује здравствене проблеме за оне који имају одређене болести или алергије. Штавише треба да промовише здраво коришћење простора и производа;
- e. **Препознатљивост и разумљивост** - Сви корисници треба да буду у могућности да се оријентишу без тешкоћа унутар неког датог простора и зато је битно следеће:
 - **Јасна информација** – Употреба симбола заједничких за различите државе, избегавајући употребу речи и скраћеница на локалном језику које могу да доведу до забуне;
 - **Просторни распоред** – Треба да буде кохерентан и функционалан, да би се избегла дезоријентисаност и конфузија у простору;
- f. **Естетику** - Подразумева да приступачно окружење треба да задовољи све естетске критеријуме, пошто ће га на овај начин сви прихватити.

Поред наведених карактеристика важно је напоменути и потребу да приступачно окружење постоји у сваком делу града једнако. На пример, у саобраћају је важно да свака раскрсница буде једнако приступачна и у том смислу не постоје више или мање важне саобраћајнице.

Приступачно окружење не подразумева увек једнолична/унифицирана решења. Различита решења неких проблема су обично присутна у различитим градовима јер се у обзир узимају обичаји и култура становника тога града. Међутим, пожељно је ипак да решења буду унифицирана на нивоу једног града, јер то смањује збуњивање корисника. На пример, исти симболи у обележавању улица или иста звучна информација за све звучне семафоре у граду у великој мери ће олакшати кретање особама са когнитивним проблемима, односно слепим грађанима.

Мултидисциплинарност и холистички приступ

Да би се окружење прилагодило свим наведеним људским различитостима неопходно је у целокупан процес планирања укључити што већи број наведених група (деца, млади, стари) и са различитим физичким и другим карактеристикама (особе са или без инвалидитета). На тај начин, повећаће се степен знања о потребама различитих група. Са друге стране, сви ће бити једнако заступљени и ниједној групи се неће дати предност у односу на неку другу групу.

Мултидисциплинарним приступом, а на основу стечених и искуствених сазнања, бићемо у могућности да димензионишемо поједине елементе у окружењу.

Холистички приступ у основи подразумева да се сваки део окружења посматра као део једне целине. У том смислу нема мање или више важних објеката или јавних простора. Сви су једнако важни, сви чине део једне целине и сви треба да се третирају једнако.

Партиципативност

Принцип партиципативности подразумева да Тим за приступачност приликом свог рада на прикупљању релевантних информација, анализе потреба и стања на терену, односно током рада на изради, али и имплементацији стратегије, активно укључује све заинтересоване представнике бројних установа и организација са територије града, као и појединаца. Сви они равноправно могу да учествују у свим активностима које је Тим организовао као и у раду формираних секторских група. У том смислу крајњи корисници одговорно и самостално учествују у целокупном процесу израде и имплементације стратегије.

Са друге стране, принцип партиципативности огледа се и у визији и мисији Града, где се посебно истиче појам *самосталног учешћа*. Уколико је Град приступачна заједница за све, онда њени грађани и грађанке могу у пуној мери да остваре учешће у политичком одлучивању, економији, културном животу и/или слично, а у складу са својим могућностима и на начин који одговара њиховим капацитетима.

Континуитет и одрживост

Сви циљеви, задаци и активности који су осмишљени и припремљени за потребе ове стратегије од стране Тима за приступачност, урађени су са свешћу да буду одрживи у дугорочном смислу.

Транспарентност и доступност

Све закључци, анализе стања, информације, знања и резултати до којих се дошло током рада на изради стратегије и њеној имплементацији доступни су широј јавности у сваком тренутку. У том смислу, омогућена је транспарентност целокупног процеса свима. Било који заинтересовани појединац/ка могу у сваком тренутку да добију све информације у вези са стратегијом.

3. АНАЛИЗА СТАЊА СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ И ЦИЉЕВИ

3.1. Ситуациона анализа

3.1.1. Секторска група 1. - јавне површине и јавни превоз

Поједине групе корисника/ца јавних површина и јавног превоза као што су то на пример: особе са инвалидитетом (корисници инвалидских колиџа, ходалица, штака, белог штапа, слушног апарата и/или других помагала), мала деца, родитељи са малом децом, труднице, особе са повећаном телесном масом, старије особе, особе са привременим оштећењима и сл., суочавају се са бројним потешкоћама приликом свог кретања и/или комуникације. Најчешће се сматра да су те групе корисника саме узрок томе, услед својих смањених физичких способности и специфичних захтева приликом кретања, што је апсолутно погрешно. Мобилност свих корисника а нарочито тих наведених група са отежаним степеном кретања и/или комуникације, зависи пре свега од услова који постоје у окружењу. Под условима у окружењу подразумевамо, (не)постојање одређених елемената градских комуникација за несметано кретање и (не)могућност коришћења средстава јавног превоза. Са друге стране, општа мобилност за наведене групе учесника у саобраћају није само успостављање односа у простору и времену, већ су и значајан предуслов да би се остварили друштвени контакти и самосталност. Интеграција ових категорија учесника у свакодневни живот, зависи управо од адекватног планирања, у циљу повећања њихове мобилности и самосталности. Сложеност и вишеструкост проблема са којима се суочавају грађани са отежаним кретањем и/или комуникацијом, нарочито су изражени у зонама интензивног пешачког и моторног саобраћаја. Квалитет и врста застора и профили пешачких токова, облик и величина ивичњака, непрописно паркирана возила, отежан прелаз преко улица због великог броја возила, прилази јавним објектима, степенице, неадекватно постављен урбани мобилијар, неприступачан јавни превоз и многе друге препреке које се могу пронаћи у јавном екстеријеру, свакодневно отежавају живот великом броју корисника. Када људи живе у једном таквом неприлагођеном окружењу од њих се изискују додатни напори како би се обезбедио минимум функционисања. Тада за последицу имамо појаву пасивизације и одрицања од властитих мотива, циљева и хтења. Стога је друштво обавезно да обезбеди адекватне услове у животном окружењу и омогући друге предуслове за равноправно учешће свих потенцијалних учесника у саобраћају, у складу са поштовањем права на слободу кретања.⁵

У циљу лакшег разумевања стратегије важно је истаћи шта се тачно подразумева под појмом површине јавне намене: **Површина јавне намене** означава простор који је одређен планским документом за уређење или изградњу јавних површина за које се утврђује општи интерес, у складу са посебним законом (улице, тргови, паркови и др.).

⁵ Коришћен извор: Мр Миодраг Почуч д.и.с., „Дизајн за све као стратешки правац за стварање приступачног окружења“, Летња школа урбанизма, Крагујевац, 2008.

Када се посматрају *јавне површине* са аспекта приступачности анализом стања, кроз рад секторске групе и коришћењем методе SWOT анализе утврђено је следеће:

Територија Града Новог Сада је **претежно равничарске конфигурације** (осим насеља са сремске стране: Петроварадин, Сремска Каменица, Буковац и Лединци). Само градско језгро је лоцирано у равници што **у значајној мери олакшава уређивање јавних површина у складу да концептом приступачности**. Повољна конфигурација терена првенствено олакшава функционисање особа са слабашћу или оштећењем локомоторног апарата. Са тим у вези значајно је напоменути и да су трошкови уређивања јавних површина на брдовитом терену за око 30% већи него у равничарском делу града.

Усвајање појма приступачности и вредновање квалитета урбаног простора са аспекта лаког, једноставног и безбедног приступа различитих категорија корисника је тек у процесу, тако да се може констатовати **недовољна едукованост** како ширег круга људи, тако и представника јавних градских институција и јавних предузећа (првенствено оних који су задужени за планирање, спровођење/реализацију и контролу), а уз то је присутна и непосвећеност кад је ова тема у питању. Један од узрока овог проблема је што приступачност као тема, **није била обухваћена образовањем читавих старијих генерација инжењера** различитих струка.

Потврду таквог стања дали су и резултати истраживања које је 2008. године, спровео Центар Живети усправно о томе колико је стручна јавност упућена у тему приступачности и колико се тој теми посвећује пажње (види графике бр. 5. и 6.).

График бр.5: Упућеност стручне јавности у Новом Саду у тему приступачности
(Извор: Центар „Живети усправно“, 2008.)

На основу резултата тих истраживања закључило се да је наша стручна јавност недовољно (чак слабо) информисана о приступачности, те се може претпоставити да је ова област још већа непознаница широј јавности (то даље води претпоставци да грађани мало суделују или не суделују у процесу планирања и стварања приступачног окружења, као и да не знају своја права).

Резултати истраживања показали су и да приступачност није у довољној мери заступљена у образовном систему, а ретко се организују и користе други видови информисања о томе.

Питање неедукованости и непосвећености комбиновано је и са **недостатком норматива** који би олакшали разумевање и усвајање појма приступачности градским институцијама, пројектантима и извођачима јасно дефинисали захтеве за омогућавање приступачности јавним површинама и у јавном превозу, као и обавезујућа техничка решења из те области. Позитивна законска регулатива која је на снази у Републици Србији, иако недовољно прецизна и детаљна у неким областима, ипак је добар оквир за повећање приступачности на градским јавним просторима.

Додатан проблем су и **недефинисане, нејасне и "расуте" надлежности** у овој области између градских институција и јавних градских предузећа. **Нема координације активности** односно, не постоји једно тело које би се бавило проблематиком приступачности и координисало рад институција. Када је тема приступачности у питању евидентна је и недовољна синхронизованост градских институција.

График бр.6: Посвећеност пажње теми приступачности у Новом Саду
(Извор: Центар „Живети усправно“, 2008.)

Несинхронизованост институција и инспекцијских служби за последицу има **злоупотребу јавних површина**, односно, нерегуларно заузимање јавних површина. То заузеће буде или трајно (спољашњи степеници и рампе у регулацији улице, испусти на објектима и др.), или привремено (урбана опрема, непрописно паркирање и др.). У таквим ситуацијама дешава се да читави делови ширег градског центра постају неприступачни јер је свака врста кретања и коришћења простора отежана (нпр. Грбавица, Подбара). Недовољна посвећеност институција које су задужене за контролу радова на уређењу, одржавању и коришћењу јавних површина који је последица свега већ наведеног и целокупне друштвене климе која се одликује недостатком политичке воље за поштовање прописа у тој области и за спровођење казнене политике односно, **недостатак санкција за оне који се не придржавају прописаних мера**, значајно је допринео садашњем стању.

Градске институције које доносе значајне одлуке којима утичу на обликовање јавних површина и начин њиховог коришћења **немају довољну добру комуникацију са директним корисницима јавног простора и јавног превоза**, а без те повратне информације не могу се извршити ни корекције погрешних интервенција у простору.

Анализа саобраћајне инфраструктуре показала је да **већина тротоара нема оборене силазе на коловоз**. ЈП Завод за изградњу Града, 2004. године започео је акцију уклањања архитектонских баријера на јавним површинама.

У склопу те акције почело се са обарањем ивичњака, углавном у централној градској зони и у том периоду ивичњаци су обарани у ширини потребној за пролаз инвалидских колица. Последњих година при реконструкцији и изградњи нових тротоара приступа се обарању ивичњака у целој ширини пешачког прелаза, што се сматра значајно бољим решењем, али због генералног проблема са бахатим власницима аутомобила, свуда су постављани заштитни стубићи, који представљају озбиљну сметњу за кретање слепих и слабовидих лица. Као последица још увек великог броја необорених ивичњака, старија и тешко покретна лица, родитељи са малом децом у колицима као и лица у инвалидским колицима често користе бицикличке стазе за кретање. Последње 2-3 године они су посебно угрожени због значајног повећања броја мотора запремине до $V=50\text{cm}^3$ који такође користе бицикличке стазе. Охрабрује чињеница да новим Законом о безбедности саобраћаја по бицикличким стазама могу да се крећу само бицикли.

Изградња стаза за слепе и слабовиде започета је у последњој деценији прошлог века. Недостатак норматива је уочљив је у тој области, што за последицу има да, иако се тактилне ознаке уграђују при сваком уређивању нових пешачких површина, **већина није употребљива, јер није изведена у складу са потребама корисника/ца**.

До сада је постављено неколико **говорних семафора**⁶ који помажу слепим и слабовидим особама да пређу на другу страну улице и један звучни, у централној зони града. Досадашња искуства су у корист звучног семафора. Међутим највећи број раскрсница у граду није опремљен овим уређајима.

Привремено **заузеће јавних површина урбаном опремом** врши се на основу Одлуке о уређењу града (*Сл. лист града Новог Сада бр. 39/10, 42/10 (исправке 60/10 и 23/11)*) која се позива на четири правилника. Нити један од ових докумената не разматра јавну површину са становишта обезбеђивања приступачности. У великом броју случајева постављена урбана опрема значајно угрожава све кориснике јавних простора. Тактилне ознаке за слепе и слабовиде се не помињу. Као пример наводимо део из Правилника о техничким и другим условима за привремено постављање објеката и уређаја на јавним површинама: *"Минимална удаљеност летње и зимске баште од ивице коловоза мора да буде 0,65m, од јавне површине одређене за паркирање возила и бицикличке стазе 0,50m..."* (што је довољно за пролазак само једне особе и то недовољно комфорно).

⁶ Семафор даје искључиво говорну информацију на српском језику.

Када су у питању пешачке стазе и тротоари постоји и актуелни проблем уградње каналета на тротоарима које служе за одвођење кишнице из олука али и драстичне разлике у нивелацији тротоара испред новосаграђених објеката.

У области **паркирања** постоји објективан проблем недовољног броја паркинг места (услед великог пораста броја путничких аутомобила последњих година) који се прелива на коловозне и на пешачке површине што значајно умањује ниво приступачности и безбедности коришћења јавног простора.

По информацијама из ЈП „Паркинг сервис“ у Новом Саду тренутно постоји 12.471 паркинг место, од чега је 1.088 у црвеној зони, 6.486 у плавој зони, а 4.897 ван зоне наплате паркирања. Од тог укупног броја паркинг места тренутно постоји **укупно 208 обележених паркинг места** која су намењена паркирању особа са инвалидитетом, што чини **1,7% од укупног броја паркинг места**. На основу препорученог норматива од 1:50 број паркинг места за особе са инвалидитетом (тј. на сваких 50 паркинг места једно место треба да је обележено за особе са инвалидитетом) требало би да буде укупно око **250** (у односу на садашњи укупан број места), што указује на чињеницу да у Граду тренутно нема довољан број таквих паркинг места, односно да тренутно недостаје 42 паркинг места за особе са инвалидитетом.

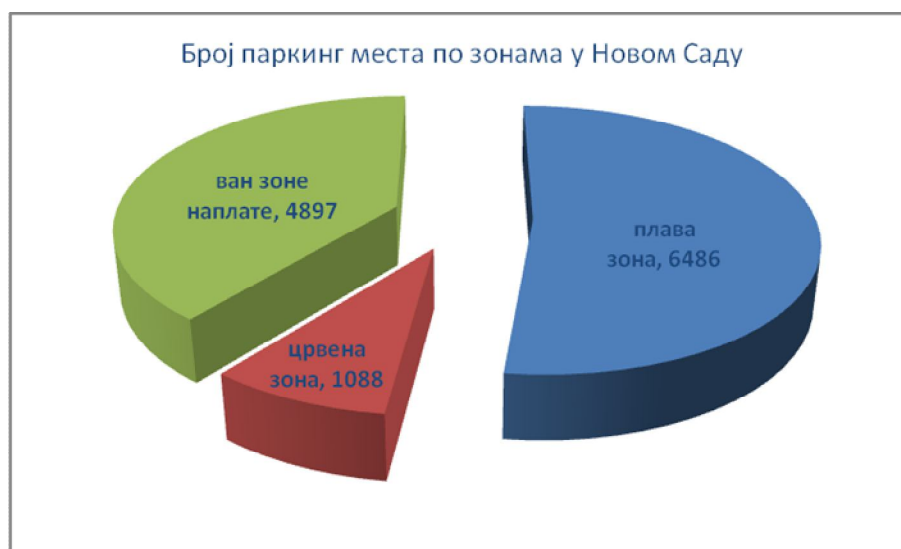

График бр.7:Актуелни број паркинг места у Новом Саду (Извор ЈП Паркинг сервис, јун, 2011.)

Када су у питању **саобраћајне површине** у Новом Саду, почев од 2004. године, па до данас, издато је 470 урбанистичких услова које обухватају саобраћајне површине и у сваком од њих је дефинисан услов: "У раскрсницама ивичњаке пројектовати у складу са СРПС-ом У.А.9.202 који се односи на просторне потребе особа са инвалидитетом у згради и околини, а у складу са графичким прилогом". Тамо где је то потребно дефинише се услов да максимални подужни нагиби могу бити 5%, а изузетно 8,3%, што је у складу са Правилником о условима за планирање и пројктовање објеката у вези са несметаним кретањем деце, старих, хендикепираних и инвалидних лица (Сл. гласник РС број 18/97). Међутим, наведени урбанистички услови нису свуда испоштовани, будући да ситуација на терену показује да су саобраћајнице у доброј мери и даље неприступачне, што доводи у питање квалитет контроле када је у питању примена дефинисаних урбанистичких услова.

Јавни градски и приградски превоз у Новом Саду се тренутно одвија искључиво аутобусима и обавља га ЈГСП "Нови Сад". Када је у питању приступачност, јавни градски превоз требало би да представља једну од најзначајних карика у ланцу приступачности (види појам „непрекидиви ланац кретања“ у речнику појмова).

До 2003. године Град је располагао искључиво са аутобусима (соло и зглобни) који нису били нископодни па самим тим нису ни имали могућност да буду приступачни свим грађанима. Први "нископодни" аутобуси су купљени још 2003. године (без помоћне рампе) и од тада до данас набављено је укупно **92 нископодна аутобуса, што чини 36%** целокупног возног парка ЈГСП "Нови Сад", који тренутно обухвата **укупно 253 возила**. Само током 2011. године купљено је укупно **21 нископодно возило** (са уграђеном механичком рампом) од чега је 5 минибусева. Међутим, од укупно 92 нископодна аутобуса свега 21 има уграђену механичку рампу и у задовољавајућој мери је приступачно, што наводи на закључак да је **само 8,3% аутобуса у потпуности приступачно**. Приказ тренутних типова нископодних аутобуса ЈГСП дат је у табели бр.4.

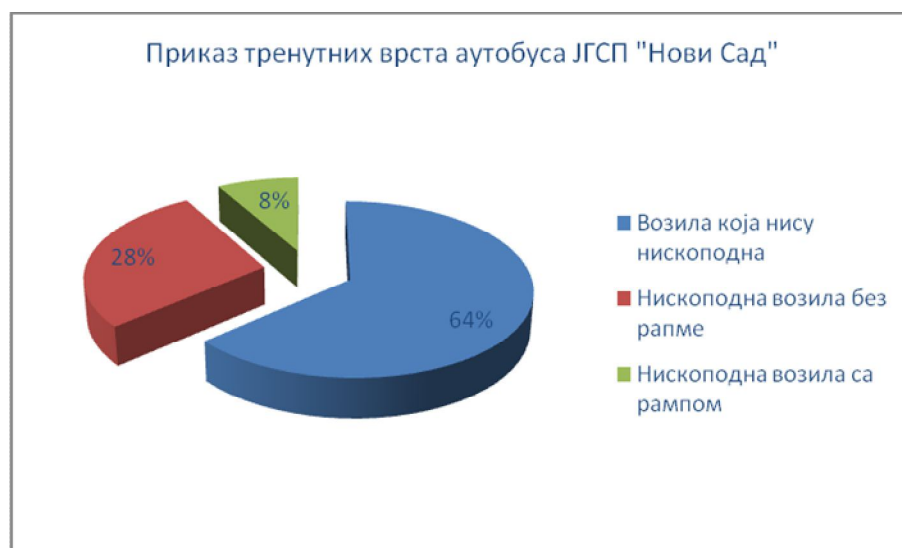

График бр.8:Приказ тренутних врста аутобуса ЈГСП Нови Сад

У табели бр. 4., приказане су техничке карактеристике "нископодних" аутобуса који се налазе у возном парку ЈГСП-а "Нови Сад" (децембар, 2011.). Из табеле се може уочити да висина пода газашта варира од 290 до 355 mm, с тим да висину од 335 mm задовољава највећи број аутобуса.

Када су у питању стајалишта на подручју опслуге ЈГСП "Нови Сад" има укупно **822 аутобуска стајалишта**, а од тога 313 градских и 509 приградских. Ниједно стајалиште није прилагођено висини пода газашта "нископодних" аутобуса, те би у будућности требало предвидети њихову реконструкцију и прилагођавање новим врстама возила.

Железничка станица "Нови Сад" не испуњава ниједан услов приступачности, како сам објекат тако и перони и превозна средства јер је практично немогуће доћи до перонског простора нити користи овај вид превоза.

На територији Града постоји и **Диспечерски центар за превоз особа са инвалидитетом које располаже са 3 возила**. Постојећа возила диспечерског центра нису у потпуности приступачна, нити су адаптирана за превоз особа са инвалидитетом, те ће у будућности бити неопходна њихова реконструкција и/или набавка нових возила.

Р. бр.	Марка и тип аутобуса	Бр. аутобуса	Висина пода газашта (mm)	Рампа за ОСИ	Место за смештај колица за ОСИ
1	<i>VOLVO 7000</i>	5	330 сва врата	НЕМА	ДА
2	<i>VOLVO B7RLE</i>	25	290 у нископодном делу аутобуса	НЕМА	ДА
3	<i>VOLVO B9L</i>	25	335 сва врата	НЕМА	ДА
4	<i>IKARBUS IK-218</i>	11	325 – 405 сва врата	НЕМА	ДА
5	<i>SOLARIS Urbino 12 CNG</i>	6	320 – 340 сва врата	ИМА	ДА
6	<i>irisbus IVECO kapena 65C URBY</i>	5	355 на II вратима	НЕМА	ДА
7	<i>irisbus IVECO CROSSWAY LE</i>	15	320 - I врата 330 -II врата	ИМА	ДА

Табела бр.: 4. Приказ тренутних нископодних типова аутобуса у возном парку ЈГСП Нови Сад

Такси превоз на територији Новог Сада у највећој мери није приступачан особама која користе инвалидска колица. Поједина такси удружења која раде на територији града опремљена су малим бројем возила која омогућавају превоз корисника колица. Ове врсте такси вожње тарифирају се као и остале.

Поред ЈГСП, диспечерског центра, приступачних такси возила постоје и приватни превозници који пружају услуге превоза за особе са инвалидитетом. Међутим цена превоза је по драстично већим тарифама од оних које нуде градски превозници и такси возила, и у том смислу је неприступачан већем броју грађана.

Током 2011. године Нови Сад је као први град у Србији развио пројекат „**NSbike**“ систем који функционише по принципу „рент а бајк“ који омогућава изнајмљивање јавних градских бицикала и њихово коришћење. Овај вид превоза повећава притупачност града оним грађанима који не могу, немају могућност или не желе да користе неки други вид превоза, туристима и сл. Тренутно постоји укупно 5 станица на 5 различитих локација у граду на којима се могу изнајмити ови бицикли на следећим локацијама: купалиште-Шtrand, СПЕНС, Железничка станица, Универзитетски кампус и Српско народно позориште). Капацитет сваке НСбајк станице је 14 бицикала, што укупно чини 70 бицикала која су на располагању свим грађанима/кама.

Зелене површине – количина зелене површине у граду има значајан утицај на здравље становника, а нарочито оних група које имају потешкоће са дисањем нпр., астмом, различитим врстама алергија и слично. Последње процене, на пример, показују да у Србији свако седмо школско дете и сваки десети одрасли становник Србије болује од астме. У циљу смањења загађености ваздуха и смањења болести дисајних органа, а према препорукама ЕУ сваки Град треба да има између 20% и 25% зелене површине, у односу на укупну површину града. Када је у питању Град Нови Сад, укупна количина зелених површина креће се у опсегу од 5% у центру града, до максиманих 15% (зависно од области града). Овакви подаци наводе на закључак да је Нови Сад неприступачан са аспекта расположивости чистог ваздуха за своје становнике. У наредном периоду неопходно је да се количина зелених површина повећа за 15 до 20% у различитим деловима града, укључујући и друге акције које побољшавају еколошку слику града.

За територију Града Новог Сада до сада **није израђен јединствен катастар са свим постојећим баријерама и катастар са до сада извршеним радовима на обезбеђивању веће приступачности**. Постојање таквог катастра омогућило би лакше сагледавање проблема и било би веома важна стартна основа за даље акције.

Са друге стране, када су у питању јавне површине и јавни превоз, ради успешне израде и имплементације Стратегије приступачности, у првом кораку, неопходно је започети са идентификацијом слабости у организацији градских институција, нормативној регулативи, у пројектовању и изградњи јавних површина, као и у функционисању јавног превоза са аспекта приступачности. Маркирањем слабих тачака трасирамо правац израде Стратегије приступачности. Неки од таквих изазова су и спречавање нелегалне градње на територији града, контрола јавних набавки и расподела одговорности и финансијских средстава.

Нелегална градња је спорадично увек била присутна, међутим необуздани талас нелегалне градње започет 90-тих година значајно је пореметио успостављену урбану матрицу града. Изграђена су читава насеља (око 30.000 изграђених објеката), најчешће мимо урбанистичких планова (Адице, Мали Београд-Велики рит, Ветерничка рампа, Чардак, Сајлово...). Регулације саобраћајница унутар тих нелегалних насеља су често преуске те је онемогућен приступ возилима ЈГСП у насеље (Чардак, Сајлово), чиме им јавни превоз постаје апсолутно недоступан, а не може се формирати ни тротоар за просторну комуникацију унутар насеља. Поједини објекти, у целини или својим деловима, нарушавају успостављену регулациону линију и угрожавају кретање људи. Имајући све то у виду **због нелегалне градње читава та насеља су неприступачна, а физичке карактеристике су им такве да ће врло тешко и у будућности бити приступачна**.

Јавне набавке представљају одличан алат за обезбеђивање приступачности који се до сада није користио и/или контролисао у довољној мери. Често се дешавало да се путем јавних набавки набављају производи који не задовољавају потребе свих потенцијалних грађана/ки.

Типичан пример за то у прошлости је била набавка јавних аутобуса који нису нископодни и немају одговарајућу опрему (рампу). Спровођењем такве набавке у старту су дискриминисане велике групе људи (стари, особе са инвалидитетом, родитељи са децом, путници са пртљагом и слично).

Када је у питању финансирање, до сада нису установљени стални и предвидљиви **извори финансирања активности на уклањању постојећих баријера и обезбеђивању приступачности**, што онемогућава планирање и реализацију обима и динамике радова на обезбеђивању приступачности јавних простора и јавног превоза. У том смислу, важно је искористити све шансе које се пружају кроз актуелни процес прикључења ЕУ и евентуалне фондове који буду доступни у блиској будућности (уз подршку међународних струковних организација које се баве питањима приступачности, особа са инвалидитетом и уопште питањима људских права). Добијање таквих средстава је реално будући да је питање приступачности једно од важних циљева и вредности ЕУ, које у будућности мора бити постигнуто.

3.1.2. Секторска група 2. – Објекти намењени јавном коришћењу

Нови Сад је административни, образовни и универзитетски, здравствени, трговачки, туристички и културни центар Покрајине Војводине. Имајући то у виду, њега одликује и издваја (у односу на остале градове у окружењу) **велики број јавних објеката**. Због потребе великог броја људи да свакодневно користе јавне објекте веома је важно да Град својим грађанима/кама, а уједно и свим својим посетиоцима, омогући потпуни и несметани приступ свим тим јавним објектима.

У контексту стратегије приступачности, а под појом **објекти намењени јавном коришћењу** подразумевамо све оне јавне објекте (државне или приватне) који нису намењени за приватно становање (види речник карактеристичних појмова). То су у основи објекти као што су: поште, банке, обданишта, школе, домови здравља, болнице, градски административни објекти (државне и градске установе), позоришта, биоскопи, ресторани, кафићи, галерије, музеји, спортске хале, стадиони и слично.

Ипак, важно је направити разлику између зграда у приватном власништву, објеката отворених за јавност као што су кафићи или ресторани, и зграда јавних служби, као што су болнице или општине, изграђене новцем из јавних фондова. Оба типа објеката треба да буду приступачна. Међутим, ако је некој особи (са инвалидитетом или без инвалидитета) ускраћен приступ зградама јавних служби због неприступачности, то онда није само дискриминација, већ и спречавање особе да оствари своја основна људска права и да добије основне услуге као што је здравствена нега или образовање. Штавише, када зграде јавних услуга, као што су поште или државне установе, нису приступачне, то ограничава способност одређене групе људи да учествују у грађанским дужностима, као што су гласање или учествовање у јавним расправама о законодавству⁷.

Наслеђено стање, нажалост, одражава један сасвим другачији начин организације простора и омогућавања приступа објектима који су намењени јавном коришћењу. Такви **објекти који су наслеђени из ранијег периода су тешко приступачни за неке категорије корисника/ца**, првенствено из разлога што су пројектовани и грађени у периоду када се о приступачности није водило довољно рачуна нити је постојала друштвена свест о потреби за стварањем таквих објеката. Са друге стране, већина тих објеката изграђена је пре ступања на снагу прописа који регулишу област приступачности јавних објеката. У највећем броју случајева такви објекти имају: монументална степеништа на улазима, врата која се тешко отварају, а често су и веома уска, уске ходнике, објекти су без лифтова, а уколико постоје, кабине од лифтова су изузетно мале, чиме је отежана вертикална комуникација унутар објекта. Тоалети у које могу да уђу особе у колицима су права реткост. Ентеријерска опрема, као што је намештај и други инвентар унутар објекта, је вићином типска и дизајнирана је за такозвану „просечну идеалну особу“.

⁷ Коришћени извор: Слободно кретање особа са инвалидитетом – неприступачно право, 2006., Disability Monitor Initiative, South East Europe.

Категоризација јавних објеката приказана је у табели.

Јавне службе градског, покрајинског и републичког нивоа	Обухватају објекте који су највећим делом у власништву Града Новог Сада, Покрајине Војводине или Републике Србије. То су првенствено објекти административне намене, као што су: Градска кућа, Скупштина града, Извршно веће Војводине, Скупштина АП Војводине, СУП (укључујући и све шалер сале за издавање докумената), Национална служба за запошљавање и слично.
Област образовања	Објекти претежно јавног али могу бити и приватног власништва. Обухватају објекте из области образовања као што су: предшколске установе (нпр. Радосно детињство), основне и средње школе, факултети, објекти ученичког и студентског стандарда (домови за смештај ученика и студената) и сл.
Област здравства	Објекти јавног или приватног власништва. То су објекти који су у функцији обављања здравствене делатности примарног, секундарног и терцијарног нивоа. (Домови здравља, амбуланте, апотеке, болнице, ординације и слично.)
Област социјалне заштите	Јавног или приватног власништва. Обухватају објекте са функцијом социјалне заштите као што су: центар за социјални рад, домови за смештај старих, дневни центри и слично.
Органи управе, јавна предузећа, поште	Објекти у државном власништву. То су пре свега све врсте шалтер сала намењених за пружање услуга и комуникацију и рад са грађанством.
Област спорта	Објекти који су јавног или приватног власништва а који су намењени за развој спорта, организацију и одржавање спортских манифестација – СПЕНС, стадиони, игралишта рекреативног карактера, сале, фитнес центри и слично.
Област културе	Највећим делом су јавног власништва и обухватају све објекте из области културе – Српско народно позориште, Позориште младих, Новосадско позориште, Биоскопи, Културни центри и слично.
Остали пословни објекти за јавно коришћење	Највећим делом у приватном власништву – трговачко пословни центри, продавнице, маркети и слично.
Област угоститељства	Највећим делом у приватном власништву. Обухватају објекте као што су ресторани, хотели, хостели, преноћишта и сл.
Област трговине	Највећим делом у приватном власништву. Обухватају објекте као што су продавнице, маркети и сл.

Табела бр.: 5. Категоризација јавних објеката

У тренутку писања стратегије у Новом Саду је врло мали број објеката за које се може рећи да су приступачни. Разлоге таквом стању треба тражити у непоштовању актуелних прописа за изградњу и недостатку свести о стандардима приступачности и питањима која се, генерално, тичу особа са инвалидитетом, старих, мале деце и слично.

У претходних неколико година (почев од 2000. године) учињен је значајан напредак у тој области, превентивно из разлога што је порасла свест јавности о проблему неприступачности. Како је питање приступачности добило политичку конотацију **доносиоци одлука и шира јавност постали су све више сензибилисани за ту тему**. У том смислу, тренутно **постоји политичка воља и спремност да се направи позитивна промена у области обезбеђивања приступачности**. Међутим, још увек у великој мери, постоји „само добра воља“ код доносилаца одлука да се јавни објекти учине приступачним, која више није довољна уколико се жели учинити значајнији помак у тој области, док са друге стране **и даље недостаје стручно знање**, иако ресурси за такве промене постоје, јер Град располаже са великим бројем ЈП и ЈКП (укључујући и бројне локалне организације цивилног друштва које се залажу за приступачност) а који имају могућност да изнесу промене у пракси.

Значајни помаци у пројектовању, изградњи и уређењу јавних објеката и простора данас су уочљиви само у новим трговачким центрима али и на новим бензиским пумпама. По неписаном правилу, то су све нови објекти који поштују концепт приступачности, почев од самог уласка у објекат, могућности хоризонталне и вертикалне комуникације, приступа пултовима, лифтовима, тоалетима, па све до јасних и недвосмислених ознака унутар самог објекта.

Детаљнијом анализом контекста и постојећег стања са аспекта приступачности јавних објеката у Новом Саду, а кроз рад секторске групе за јавне објекте и корићењем методе **SWOT анализе**, уочени су и други значајни проблеми у тој области:

- Уопштено посматрано, постоји **низак ниво свести међу запосленима у формалним градским структурама** (ГУ, ЈП, ЈКП, различите градске службе и сл.) када је у питању стварање приступачних јавних објеката, права особа са инвалидитетом, права на слободно кретање и слично;
- Уочена је **знатна неедукованост људских ресурса** у градским управама и градским јавним и јавно-комуналним предузећима и службама, која су надлежна за имплементацију стандарда приступачности у пракси. То се дешава из разлога јер појединци који тренутно раде на тим пословима током свог школовања нису имали прилике да уче о овој теми, јер она тада није била део образовних програма на факултетима, вишим и средњим школама;
- Надлежне локалне управе, јавна, јавно-комунална предузећа, службе, и други органи, укључујући и појединце, **нису у довољној мери упознати са актуелном законском регулативом која захтева приступачност јавних објеката** (Закон о планирању и изградњи, Закон о спречавању дискриминације према особама са инвалидитеом, Конвенција о правима особа са инвалидитеом, и слични закони и подзаконски акти/правилници) а које су дужни да примењују током свог свакодневног рада. Са друге стране, **не постоје адекватне санкције** за оне службе или појединце који се не придржавају важећих закона;

- Као последица претходних ставова, постоји **површно посматрање појма приступачности** од стране надлежних који су задужени за бригу о јавним објектима. У том смислу, **приступачност се не посматра као „континуитет или непрекидиви ланац кретања“** (видети речник карактеристичних термина) па у неким објектима, на пример, постоји приступачан улаз, али унутрашњост објекта остаје неприступачна. Такви објекти немају никакве или немају одговарајуће лифтове, приступачне тоалете, инвентар и слично и самим тим су неупотребљиви за значајан део становништва. Овде је такође као значајан проблем уочен и **недостатак правилника на локалном нивоу који дефинише и обрађује појам приступачности, укључујући и правилник о инспекцијском надзору;**
- Уочена је и **негативна појава парцијалног и нестручног решавања проблема**, без увида у шири контекст у којем се обезбеђује приступачност јавног објекта, и у складу са тим појављивање тзв. „*ad hoc*“ и „монтажно-демонтажних решења“ која нису трајна. Обезбеђивање такве „делимичне приступачности“ јавним објектима најчешће се врши кроз различите видове адаптација, али без планског сагледавања приступачности целокупног објекта (инжењерски, безбедносни, евакуациони и економски аспект), **без спровођења ревизије приступачности, без израде одговарајућих пројеката, и без адекватних дозвола**, што за последицу има неадекватна решења у пракси и њихову непримењивост. Као додатна тешкоћа издваја се: **необавештеност пројектаната и неадекватна техничка контрола, недовољна повезаност градских структура у смислу дефинисања надлежности у овој области, непостојање катастра са информацијама о приступачним и неприступачним објектима и непостојање неке врсте локалне комисије за приступачност;**
- Са становишта финансијских средстава за примену стандарда приступачности (која тренутно не постоје), уочава се значајан **проблем централизованости у одлучивању**, у смислу централизованог доношења одлука о томе шта су приоритети у граду и за шта се издваја новац на нивоу Града. У том смислу, неповољно утичу и честе промене власти (политичких структура) и различити начини рада и приступ решавању проблема приступачности;
- Такође, када је су у питању финансијска средства за имплементацију приступачности, постоји мишљење да су од стране Града **недовољно искоришћена средства која се нуде из различитих фондова ЕУ, донација и слично**, што је сегмент рада којем би у будућности требало посветити значајнију пажњу. У том смислу, потребно је искористити повезаност локалних организација цивилног друштва, са различитим струковним организацијама које се залажу за приступачност на европском нивоу, уз коришћење њиховог знања и искуства.

Детаљнија анализа приступачности конкретних објеката, по врстама, на нивоу Града Новог Сада, дата је у наставку:

ОБЛАСТ ОБРАЗОВАЊА

Предшколско образовање на територији Града Новог Сада обавља се у оквиру ПУ "Радосно детињство" где постоје укупно 69 вртића, централна кухиња и управна зграда за око 16.000 корисника. Највећи проценат нових објеката у образовању изграђен је у последњој декади у области предшколског васпитања, те из тог разлога има најбољу (потенцијалну) могућност обезбеђивања приступа свим корисницима.

Са друге стране, постоји и више десетина објеката у приватном власништву (приватни вртићи) за које у време писања ове стратегије нема података у којој и коликој мери су ти објекти приступачни за све.

Основношколско образовање на територији Града Новог Сада одвија се у 38 основних школа (објеката). У последњој деценији изграђен је само један основношколски објекат (у Ветернику), те је могућност приступа објектима ове намене веома сведена, с обзиром да је већина њих изграђена пре ступања на снагу релевантних прописа који регулишу ову област. Према резултатима које је током 2011. године спровео Војвођански центар за људска права, од 38 основних школа у граду и у околним насељима, једино наведена школа у Ветернику има задовољавајуће стандардне приступачности, док све остале школе нажалост не испуњавају ни минималне услове са аспекта приступачности.

Средњошколско образовање у Новом Саду одвија се у 17 средњих школа (објеката). Нажалост, велики број објеката средњих школа изграђен је пре ступања на снагу релевантних прописа који регулишу приступачност, те је у будућности потребно и њих прилагодити адекватном коришћењу, а за потребе свих потенцијалних ученика/ца.

Високо образовање одвија се на Универзитету у Новом Саду и у школама струковних студија. Ти објекти су углавном грађени после другог светског рата, па су у тој мери и нешто приступачнији у односу на основне и средње школе. У последњој деценији дошло је до повећања просторних капацитета високошколских установа, али је и даље евидентан проблем приступа и коришћења објеката који су изграђени у претходном периоду. Већина високошколских објеката има приступне рампе али вертикална комуникација није омогућена унутар свих постојећих објеката. Изузетак су Факултет техничких наука (лифт је тренутно у процесу уградње), Правни факултет (дограђен лифт) и Природно математички факултет.

Објекти ученичког и студентског стандарда су у последњој деценији повећали капацитете. Изграђен је нови студентски дом на Лиману, док је одређени број постојећих објеката реконструисан. У овој области дефинитивно и даље постоје могућности за побољшање услова приступа и коришћења објеката.

ОБЛАСТ ЗДРАВСТВА

На објектима у области здравствене заштите у Новом Саду, у последњој декади (2000-2010. године), **нису извршена никаква значајнија побољшања са аспекта приступачности** и коришћења објеката за карактеристичне групе корисника, иако је велики број објеката у том периоду реконструисан са различитих становишта (уградња нових лифтова, инсталације, фасаде и слично). У том смислу, можемо да кажемо да **пројекти редовне реконструкције и адаптације, нажалост, нису обухватили тему приступачности. Највећи проблем приступа постоји у старим објектима Клиничког центра Војводине, који су и даље неприступачни, на једном крајње недопустивом нивоу.** Према резултатима истраживања које је спровео Војвођански центар за људска права, само један Дом здравља (на Лиману) је релативно приступачан за све кориснике.

ОБЛАСТ КУЛТУРЕ

Када су у питању објекти из области културе, учињени су тек неки почетни кораци за прилагођавање постојећих објеката културе за приступ и коришћење. Међутим, уочено је да се **бројне адаптације које су се претходних година спроводиле нису у потпуности испуниле захтев приступачности, на прави начин** и свим потенцијалним корисницима:

- Недавној реконструкцијом највећег градског биоскопа „Арена“ није испуњен ниједан стандард приступачности;
- Позориште младих, је на главном улазу израдило монтажну демонтажну рампу, неадекватног нагиба, рукохвата и материјала, док је у унутрашњости објекта на степеништу инсталирана степенишна платформа за кориснике инвалидских колица. Проблем са постојећом платформом је тај што њена употреба захтева асистенцију другог лица за управљање. Иако та платформа заиста обезбеђује приступ корисницима колица, она је и проблематична због тога што са једне стране онемогућава аутономију кретања особе која улази у зграду, а са друге стране није решено питање кретања других особа са инвалидитетом (тј. са другим облицима инвалидитета и другим врстама помагала за кретање) или старих који не користе инвалидска колица – дакле, није задовољен услов приступачности за све, већ само за кориснике инвалидских колица.

Упркос добрим намерама те иницијативе, то позориште и даље није приступачно, јер оно нема ни приступачног тоалета, ни шалтера за продају карата, нити одговарајућег приступа гледалишту и седиштима за гледање представа. Такав нестручан начин адаптације објеката са аспекта приступачности је врло чест пример у Новом Саду, али заправо он још више стигматизује особе са инвалидитетом, јер се праве „специјални производи“ за одређену групу људи чиме се оне додатно етикетирају.

Позитиван пример добре адаптације објекта из области културе је пример Културног центра Града Новог Сада. Такав приступ реконструкцији потребно је и у будућности наставити са другим објектима, а у циљу повећања квалитета приступачности јавних објеката, у овој области.

ОБЛАСТ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Постојећи приступ и коришћење центра за социјални рад и објеката у којима се врше услуге тог центра нису на адекватан начин решени, те је потребно њихово значајно побољшање у будућности.

Слично као и објекти из области културе и центар за социјални рад је недавно адаптиран проширењем постојећих капацитета, надоградњом једног спрата, али та адаптација није уједно и искоришћена да би се повећала приступачност целокупног објекта. То је нарочито неповољно када се има у виду да је објекат центра за социјални рад заправо објекат јавне службе, у којем грађани треба да имају могућност да оставре нека од елементарних људских права.

ОРГАНИ УПРАВЕ, ЈАВНА ПРЕДУЗЕЋА, ПОШТЕ

У ову групу спадају објекти као што су: Градска кућа, Скупштина Града Новог Сада, Влада АП Војводине, Скупштина АП Војводине, Градска управа, СУП, Апелациони и Виши суд у Новом Саду, Национална служба за запошљавање, Републички фонд ПИО, Републички завод за здравствено осигурање, Агенција за привредне регистре, објекти јавних и јавно комуналних предузећа, поште и слично. Велики број служби градског и покрајинског значаја смештене су у једној згради.

Уопштено посматрано, ти **објекти нису приступачни свим корисницима**. У неким објектима су, услед постојања добре воље, учињени само покушаји да се обезбеди „каква-таква“ приступачност и то првенствено особама која користе инвалидска колица. Већина тих објеката има приступне рампе, али готово ниједна од њих није урађена у складу са стандардима приступачности (неодговарајућег су нагиба и дизајна). Задовољавајући ниво физичке (али не и информацијско-комуникацијске) приступачности има једино нови објекат СУП на Лиману.

Објекат главне градске поште недавно је реконструисан, али стандард приступачности за све и даље није у потпуности задовољен, будући да је уграђена степенишна платформа коју могу да користе искључиво корисници инвалидских колица.

ОБЛАСТ СПОРТА (СПОРТСКИ КОМПЛЕКСИ)

Највећи спортски комплекс у Граду је „СПЕНС“ који садржи већи број затворених спортских терена, три дворане, клизалиште, стрељану, два базена и адаптиране холове за спортску намену. У комплексу постоји и отворен базен. Приступ приземљу је релативно приступачан и особама у колицима (не постоје прагови и степеништа), али су врата нефункционална, двокрилна са јаким шаркама, упалим отирачима, а ветробрани су тесни. Хоризонтална комуникација унутар објекта је кроз ходнике и холове и може се сматрати задовољавајућом.

Вертикалне комуникације чине већи број класичних степеништа, једне покретне степенице и један лифт који се налази у оквиру службеног улаза. Са источне стране објекта постоји нефункционална рампа за спољни приступ првом спрату.

За капацитет објекта који може да прими више хиљада посетилаца, **евидентан је недостатак савремених вертикалних комуникација за све потенцијане кориснике тог објекта**. Сагледавајући коришћење појединих спортских терена евидентан је и недостатак адекватних свлачионица и тоалета који су прилагођени свим категоријама корисника. Приступ гледалиштима је искључиво преко класичних степеништа и апсолутно су неприлагођени за приступ свим категоријама корисника, док особе које су корисници инвалидских колица могу да посматрају такмичења једино са нивоу партера.

Градски стадион „КАРАЂОРЂЕ“ - Приступ терену је могућ само преко споредних улаза, а не постоји могућност приступа трибинама, тоалетима и свлачионицама без помоћи других лица.

Спортски комплекс на Сланог бари - Приступачно је само приземље дворане, али не постоје тоалети за кориснике инвалидских колица. На спрат и трибине се може прићи само преко класичних степеница. Базен у оквиру комплекса је неприступачан бројним корисницима (степеништа, дезобаријере, недостатак просторних тоалета).

Спортска хала у Футогу - Има исте карактеристике као и хала на Сланог бари.

Шtrand (градско купалиште) - Отворени терени, приступ води и довољно велике кабине за пресвлачење задовољавају критеријум приступачности за све кориснике, али тоалети не испуњавају стандарде за особе са инвалидитетом.

На територији Града постоји више отворених терена за фудбал, рукомет, одбојку, тенис и друге спортове који могу да се одвијају на тим игралиштима, али ниједан не задовољава критеријуме приступачности особа са инвалидитетом. Мањи спортски терени које граде инвеститори у оквиру пословних центара су већином приступачни свим корисницима, али и код њих је евидентан проблем са тоалетима.

Генерални проблем са свим објектима за спортске намене је неприступачност трибинама и недостатак адекватних тоалета.

Овако велики број јавних објеката на територији Града Новог Сада, у будућности сигурно неће бити замењени новим, али ће зато ти јавни објекти морати неминовно да претрпе одређене промене, како би се прилагодили савременог намени и потреби. Основно правило које се поставља пред све јавне објекте у Новом Саду је: **„приступачност за све кориснике“**. То подразумева да се свим просторима у објекту може самостално приступити (без помоћи других лица) и да се могу користити све предвиђене услуге које се у том простору обављају, на достојанствен и прихватљив начин.

Повећањем њихове приступачности за све кориснике, може се продужити њихов век трајања и повећати њихова актуелна употребна вредност. То је нарочито значајно за оне наслеђене објекте који су на листи заштићених споменика културе. Управо због тога, њиховој **реконструкцији је потребно приступити веома пажљиво, системски и плански**, то јест, обавезно без „*ad hoc*“ решења. Са друге стране, универзалног решења за сваки наслеђени објекат нема, али такође не постоји ни нерешив проблем.

Имајући у виду све наведено, ова **стратегија не поставља питање да ли је потребно да сви јавни објекти буду приступачни (без обзира да ли су под заштитом или не), већ на који начин ће се то урадити.**

3.1.3. Секторска група 3. – Информације и комуникације

Анализа приступачности информација и комуникација (укључујући и информационо-комуникационе технологије) на територији Града Новог Сада представљала је врло специфични задатак и својеврсни изазов за ту радну групу, будући да такве врсте анализа до сада никада нису биле рађене. Група је требала да анализира све информације које су од јавног значаја и намењене су свим грађанима/кама, укључујући и могућност да се оствари адекватна комуникација са другим људима.

Овде подразумевамо приступ и могућност коришћења јавних телефонских говорница, огласних табла, путоказа. Приступ (месту информације) и формат свих оних информација које се добијају у јавним градским службама (услужни центри за грађане, шалтер сале, информативне службе, СУП, *call* центри, локалне радио и тв станице), локални (слободни) приступ интернету, веб садржајима (званична локална веб презентација) и уопште приступ и употреба нових технологија; системи јавног узбуњивања и безбедности (позивање полиције, хитне службе или противпожарне службе и сл.), туристичке и друге информације.

Значајан део података за рад ове групе не постоји у званичним телима града. У том смислу, поједини закључци до којих се дошло анализом, били су заправо резултат просте опсервације постојећег стања од стране чланова групе. **Резултати до којих се дошло показали су да највећи део информација које се нуде у јавним установама у граду није приступачан за све потенцијалне кориснике или није приступачан у довољној мери у којој је то потребно.**

Најзначајнији елеменат у погледу информација јесте тзв. **'формат информације'** у којем се она преноси. Свака информација која се даје корисницима неког јавног простора треба да буде пренета на више различитих начина, јер се тако заправо проширује број корисника који дату информацију може да прими. Уколико је нека информација, на пример, дата само у звучном (аудио) формату, врло је вероватно да ту информацију неће примити велики број корисника, како оних који можда имају оштећење слуха тако и оних који су у датом тренутку можда били заузети неком активношћу, разговарали са неким или слушали неку музику. Из тог разлога је јако важно да се свака информација пренесе у више различитих формата (нпр. и звуком и светлосним сигналом или писмом и симболом).

Други важан елеменат информације јесте **'место и време информације'**. Различите информације захтевају постављање на различита места која морају бити доступна за све кориснике. Међутим, већина кључних информација у јавном простору, (на пример, у јавном превозу, на стајалиштима и аутобуским станицама) или у јавном објекту (на пример, у болницама) даје се путем звучног рагласа, те нису погодне за особе које имају оштећење слуха. Са друге стране, мањи број информација дат је у писаном формату (на огласним таблама) и на српском језику, што је неповољно за оне особе које су слепе, имају оштећење вида, дислексију или туристе који долазе у град.

Информације и комуникације које се дају корисницима у неком јавном простору, јавном превозу или јавном објекту заправо представљају значајан елеменат који у великој мери олакшава коришћење свих физичких садржаја тог простора или објекта и сналажење на истом, нарочито уколико су оне дате у правом формату и постављене на добром месту. Начин постављања информација је у великој мери условљен и архитектонским решењима простора и/или објекта. Такође, оне су од нарочитог значаја за оне кориснике који не познају простор града (нпр. мала деца), имају сензорне или когнитивне потешкоће у разумевању или припадају категорији корисника као што су туристи, који не познају град или не говоре локални језик.

Имајући у виду наведене теоретске податке, **информације и комуникације које се нуде грађанима на територији Града Новог Сада генерално (већином) су дате на једном језику (српски), једном писму (ћирилица/латиница), у једном облику (или писмо, или пиктограм) и на један начин (претежно звучна информација).** Таквим осмишљавањем и пројектовањем информација умањена је могућност да их различити корисници са различитим степеном знања, искуства или сензорне способности једноставно и интуитивно схвате и употребе.

Анализом контекста и постојећег стања са аспекта приступачности информација и комуникација у Новом Саду, а кроз рад секторске групе за информације и корићењем методе **SWOT анализе**, уочени су и други значајни проблеми који су врло слични уоченим проблемима као и у групама за јавне површине, јавни превоз и јавне објекте. То су:

- **Низак ниво свести о постојању проблема, стереотипи и предрасуде** према одређеним групама становништва (најчешће према способностима и могућностима особа са инвалидитетом, старих и слично);
- Висок ниво **неинформисаности и неуједначеног знања** од стране представника јавних градских управа, служби и сл., када је у питању приступачност информација;
- Представници ГУ, ЈП; ЈКП и других градских служби **немају адекватно формално и неформално образовање** у области приступачности информација;
- **Непоштовање постојеће законске регулативе** из ове области;
- **Недовољна повезаност/умреженост и подела надлежности** између ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби;
- **Недовољна искоришћеност техничко-технолошких потенцијала** за развој ове области (нпр.: интернет, асистивна средства, информативно-комуникационе технологије-ИКТ).

Као кључне позитивне стране издвајају се постојање актуелне политичке воље и спремност локалне заједнице за позитивне промене, постојање локалног тима за приступачност, мотивисаност његових чланова и повезаност са европским струковним организацијама, али и могућност приступању различитим видовима финансијске подршке како на локалном, покрајинском, републичком тако и на европском нивоу (ЕУ фондови) за практичну реализацију предложених мера.

Детаљнија анализа информација и комуникација у Граду дата је у наредном делу:

Градске телефонске (уличне) говорнице, као део урбаног мобилијара у Новом Саду чине значајан фактор када су у питању приступ информацијама. Увидом у њихов дизајн, место постављања, распоред у одређеним деловима града и начин њиховог рада, закључено је да су оне у потпуности неприступачне великом броју особа са инвалидитетом, али и другим групама као што су мала деца или стари. Пре свега они су неупотребљиви особама са оштећењем слуха (не постоје: одговарајући визуелни сигнали, опција појачивача звука, немогућност видео позива и слично). Са друге стране, место, распоред и начин постављања телефонских говорница у веома великом броју случајева не доприноси лакшем и једноставнијем коришћењу од стране особа које су корисници инвалидских колица, мале деце или особа које су ниже растом јер су све телефонске говорнице постављене на истом нивоу и као такве одговарају само особама са просечном висином. До појединих говорница није ни могуће доћи са инвалидским колицима, (укључујући и родитеље са дечијим колицима) будући да се испред њих налазе различите физичке препреке као нпр. високи ивичњаци. Такав начин постављања телефонских говорница онемогућава корисницима лак и једноставан приступ (дохват) до свих опција и делова телефона, визуелни приступ дисплеју и слично. Такође, телефонске говорнице су неприступачне и за особе које су следе, јер тастери поред стандардних ознака нису урађени и са Брајевим писмом, или другом тактилном информацијом. Као додатна потешкоћа овој групи корисника је и немогућност препознавања где се тачно у простору налази говорница, како би могли да је пронађу и користе. Телефонске говорнице нису приступачне ни за туристе који не знају српски језик, јер софтвер нема опцију вишејезичног менија, нити упутства за употребу истих. На основу Одлуке о уређењу Града (*Сл. лист Града Новог Сада бр 39/2010, 42/2010 – испр., 60/2010 и 23/2011*) јавне телефонске говорнице постављају се на јавној површини у складу са распоредом места које утврђује предузеће у чијој је надлежности њихово постављање, а уз сагласност Градске управе за комуналне послове.

Када је у питању приступачност информација које се дају на **аутоматима за куповину паркинг карата (паркомати) или банкоматима**, проблеми су исти, или врло слични као и код телефонских говорница у смислу да најчешће нису постављени на лако доступном месту и на одговарајућој висини. Карактеристично за куповину карти на аутоматима за паркинг који нису приступачни је и то што се само куповина обавља на основу препознавања боје тастера. Такав начин куповине није приступачан за особе које имају далтонизам⁸.

Јавни објекти најчешће нису прилагођени самосталном кретању особа с **оштећењем вида** (у ентеријеру), управо због недостатка одговарајућих информација. Објекти на својим улазима немају такозване „рељефне мапе“ или „тактилне табле“, које омогућавају особама које су следе да приме информације о томе где се и шта налази у датом јавном објекту.

⁸ Далтонизам је вид делимичног оштећења вида који се састоји у неспособности разликовања боја (црвене, зелене и плаве боје). Процењује се да у свету постоји 8% мушкараца и 0,5% жена са тим поремећајем вида.

Као позитиван пример истичемо да су информативне табле за особе које су слепе постављене су недавно у улазу у **Дом здравља „Лиман“**. У том дому здравља постављене су укупно четири табле - на главном улазу и на сваком спрату, код лифта.

У великом броју **јавних објеката** нису обележени тастери у лифтовима и недостају исписани бројеви канцеларије и назив особе или службе на Брајевом писму, чиме је особа директно зависна од (не)могућности портира да асистира, како би пронашли жељену просторију/особу. Такође, ниједна огласна табла, у градским институцијама, нема приступачне информације за ову циљну групу. Начини обележавања просторија, канцеларија, и постављање огласних табли су на нивоу једне установе најчешће неунифициране (постављају се на различите начине, у различитим форматима и на различитим местима), што додатно збуњује кориснике тог простора.

Мало која јавна установа у Новом Саду пружа могућност добијања информација у одговарајућем облику у потпуности. Без присуства **тумача за знаковни језик**, глумим особама је у великој мери отежан приступ информацијама. У већини случајева, у оваквим установама, постоји само огласна табла која, углавном, садржи само информације које се односе на попуњавање налога за уплату или неких других формулара. Уколико је потребно добити неку информацију о самој установи или било чему другом, потребно је обратити се особи на шалтеру за информације, а тамо није могуће добити информацију на знаковном језику. Пружање информација писменим путем одговара малом броју глувих особа! Матерњи језик највећег броја глувих особа је заправо знаковни језик, а не српски говорни језик, тако да велики број њих има потешкоће са примањем и давањем писмене информације на српском писаном или говорном језику. Таква ситуација је нарочито изражена у јавним објектима који се баве администрацијом на шалтерском принципу (на пример, шалтер сала Града Новог Сада, СУП, домови здравља). На пример, добијање информација или заказивање било које услуге у објектима здравствених установа (лекарски прегледи) овим путем су у потпуности неприступачни. Неопходно је оставити могућност да се ови центри користе на различите начине користећи нове технологије (смс, интернет или видео позиви)⁹.

Информације и комуникација у оквиру рада различитих **шалтер служби** често су врло компликоване и нејасне (недовољно просте) за сналажење од стране старих људи или људи који имају потешкоћа са сналажењем у простору, дислексијом, отежаним говором и/или примањем информација. До бројних шалтер служби у граду није могуће ни доћи са аспекта приступачности људима који се отежано крећу и/или користе неко од помагала за кретање. Сви постојећи шалтери и познати шалтери у граду су постављени на неадекватној висини и недоступни су особама са нижим растом или корисницима инвалидских колица. На тај начин онемогућен је приступ информацијама и примање услуга због којих је корисник дошао у дати објекат.

⁹ Законом о здравственој заштити (Сл. гласник РС", бр. 107/2005, 72/2009 - др. закон, 88/2010, 99/2010 и 57/2011) загарантована су начела здравствене заштите као што су приступачност, свеобухватност, правичност, економичност, као и права пацијената/пацијенткиња на доступност здравствене заштите, информације, обавештавање, слободан избор, приватност и поверљивост информација, право на самоодлучивање и пристанак.

Иако последњих година постоје одређени позитивни помаци у погледу информисаности шире јавности о специфичним потребама особа са инвалидитетом, старих и мале деце још увек не постоји довољано квалитетних емисија на локалним **радио и тв станицама** које би се бавиле актуелностима, променама, предлозима и сугестијама са аспекта повећања приступачности уопште, а нарочито у овој области. Емисије на локалним тв станицама најчешће нису уопште титловане па све информативне емисије на српском језику постају неприступачне особама са оштећењем слуха. У том смислу свест заинтересоване, стручне и шире јавности је још увек врло низак.

У области **приступа информација путем интернета** учињен је значајни напредак. Ова област је нарочито корисна за особе са оштећењем слуха које на тај начин имају могућност да примају и шаљу информације на српском или неком другом говорном језику. Међутим, за оне који су изворни говорници знаковног језика локални веб садржаји су потпуно неприступачни јер ниједан од њих не даје информације у видео формату, на знаковном језику. Град је омогућио бесплатно коришћење бежичног интернета („*Wi-Fi*“) у ужем центру и другим важним локацијама у граду (универзитетски кампус, дунавски и лимански парк, шtrand, међумесна аутобуска станица) што је веома повољно са аспекта употребе интернета, нарочито за домаће и стране туристе. Мишљење је ипак да информација о постојању бесплатног интернета на наведеним територијама града није довољно видљива, и у том смислу потребан је већи број инфо табли. Са друге стране, када је у питању индивидуално коришћење интернета у приватним кућама и становима град је готово у целости покривен интернет мрежом.

На **званичној интернет адреси Града Новог Сада** (www.novisad.rs) не постоји списак свих званичних интернет адреса свих градских управа и јавних предузећа на једном месту (постоје само поштанске адресе и бројеви телефона, без свих маил адреса). На тај начин могло би са једног места да се приступи свим информацијама на локалном нивоу. На званичној интернет адреси Града Новог Сада информације у вези са интернет адресама градских управа, јавних предузећа и организација чији је оснивач Град су дате на хаотичан и неприступачан начин. До њих се долази кроз већи број корака (радњи). Стављањем на једно место са јасним основним подацима као нпр. електронски адресар могло би са једног места да се приступи свим информацијама на локалном нивоу.

Помоћу **асистивних технологија** особама с оштећењем вида (читачи) доступна је могућност коришћење рачунара и мобилног телефона. Коришћење интернета омогућава особама са оштећењем вида приступ образовању, пословању и информисању¹⁰.

¹⁰ Према истраживању које је недавно спроведено, интернет користи 62,6 одсто слепих и слабовидих, од којих је четвртина са потпуно оштећеним видом. Оспособљеност слепих и слабовидих да користе савремене технологије је: 56,3% ученика основних школа, 65% средњошколаца и 92% студената. Скоро 90% њих Интернет користи у образовне сврхе, 57% интересује културно-информативни садржај, док скоро 54% користи социјалне мреже и друге видове комуникација. Особе са оштећеним видом су, према резултатима тог истраживања, изузетно мотивисане за коришћење Интернета, а употреба асистивних технологија има веома позитиван утицај на њихову друштвену интеграцију.

Читачи екрана за рачунар, на српском језику, могу да се добију путем Фонда за здравствено осигурање, као и свако друго помагало, које се налази на њиховој понуди.

Скоро све државне институције, приватна правна лица и организације имају своју презентацију на интернету, а тиме и основне информације о њиховом раду и активностима. Интернет презентације су прилично приступачне, али се највећи проблем јавља приликом коришћења њихових услуга, као што су добијање извода из матичних књига, пореза на имовину и преузимањем и испуњавањем одређених образаца и сл.. У том смислу пружање услуге путем интернета нису развијене или уопште не постоје.

Увођењем система **е_управе** треба обратити пажњу на њену приступачност, како се не би десило да приликом њеног коришћења особе са оштећењем вида буду онемогућене да је користе. Не постоји оформљен локални центар који би пружао комплетан приступ свим облицима услуга и информација у вези са интернетом, веб садржајима и новом технологијом.

Када се посматра приступачност постојећих **система за јавно узбуњивање и безбедност** (позивање полиције, хитне службе или противпожарне службе и сл.) оне су у највећој мери неприступачно осмишљене. Једини начин да неко позове хитну помоћ је путем телефона, што не одговара великом броју особа. Ватрогасна служба је недавно увела могућност позивања њихове службе путем смс-а, што је позитивна промена, која треба даље да се усавршава и надограђује.

Преводилачки сервис за знаковни језик, постоји у оквиру Организације глувих Нови Сад, има 24 часа дежурног администратора који прима хитне позиве тј. смс-ове од корисника Сервиса, али је тај процес дуготрајан и, у суштини, неадекватан. *На пример: глува особа шаље смс администратору у ком наводи нпр. следеће: „Хитна помоћ! Фрушкогорска 41“. Администратор позива хитну помоћ и каже да је потребно да неко дође на наведену адресу и да је у питању глува особа. Из хитне помоћи обавезно питају о чему се ради, па онда администратор шаље други смс глувој особи са питањем о чему се ради, онда глува особа одговара на смс и тако у круг. Пуно времена се изгуби. Или видео позив или смс као начини позивања хитних служби!* **Имајући у виду наведено, не постоји решење за особе са инвалидитетом или старе у објектима у којима живе, раде и бораве за благовремено и у свим могућим ситуацијама упућивање позива за све врсте помоћи, када су њихови животи или здравље најозбиљније угрожени.**

Ретке су **локалне туристичке агенције** које у својим аранжаманима размишљају о потребама туриста са инвалидитетом. Врло ретко се може добити информација да ли је жељена дестинација приступачна. Уколико и добијете неку информацију питање је колико је та информација за вас релевантна јер је, је најчешће формирана на личном разумевању приступачности, а не на стандардима.

Закључујемо да се и поред веома важне улоге различитих медија (тв, новине, радио и слично) да се највећи напредак у области приступачности информација и комуникација за све потенцијалне кориснике може направити у области информационо-комуникационих технологија (ИКТ), односно даљим развојем локалних информатичких

услуга. Увођењем ИКТ у веома великој мери може се повећати квалитет живота великог броја људи. Међутим, важно је водити рачуна о томе да се увођењем нових услуга у овој области не стварају нове баријере, како оне не би постале нова препрека за особе које имају различите врсте инвалидитета или другачијих физичко-сензорних или интелектуалних карактеристика.

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА

На основу извршене анализе и описа постојећег стања са аспекта приступачности за сваку секторску групу, дефинисана су три основна стратешка правца развоја, ове области у Новом Саду:

Стратешки правац развоја – „А“

Омогућити самостално и слободно коришћење свих јавних површина и јавног превоза за СВЕ грађане и грађанке у широј градској зони Града Новог Сада, без обзира на њихове физичке способности, сензорне и интелектуалне карактеристике или године старости.

Стратешки правац развоја – „Б“

Обезбедити да сви грађани и грађанке имају једнаку могућност да без обзира на своје физичке способности, сензорне и интелектуалне карактеристике или године старости, самостално користе све јавне објекте у Граду Новом Саду, под једнаким условима.

Стратешки правац развоја – „В“

Омогућити једнак приступ свим јавним информацијама, комуникацијама и услугама за све грађане и грађанке, без дискриминације по основу нечијег нивоа способности или знања.

5. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ

У односу на претходно дефинисане стратешке правце развоја, у овом поглављу дефинисана су 4 основна стратешка циља, специфични циљеви и задаци ове стратегије.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1

Створити услове за примену приступачности у Граду Новом Саду, у складу са „Дизајн за све“, на јавним површинама, у јавном превозу, у јавним објектима и у области информација и комуникација.

Специфични циљ 1.1.

Створити услове за континуирано уклањање свих постојећих баријера, путем системског, планског и мултисекторског рада.

Задаци:

- 1.1.1. Израдити и усвојити општу градску одлуку о приступачности, у складу са концептом „дизајн за све“;
- 1.1.2. Осмислити и увести обавезну обуку о основама приступачности и о градској одлуци за приступачности за запослене у свим ГУ, ЈП, ЈКП и другим надлежним градским службама, и за сва стручна лица која учествују у планирању, пројектовању и извођењу;
- 1.1.3. Израдити катастар приступачности јавних површина и јавних објеката у Граду Новом Саду, уз обуку ангажованог особља за његову израду и континуирано одржавање;
- 1.1.4. Израдити анализу стања, на основу параметара добијених из израђеног катастра, ради континуираног уклањања свих постојећих баријера.

Специфични циљ 1.2.

Успоставити систем контроле о испуњености стандарда приступачности ради спречавања стварања нових баријера.

Задаци:

- 1.2.1. Осмислити и израдити критеријуме за контролу и мониторинг у примени стандарда приступачности, приликом планирања, пројектовања и изградње јавних површина, јавних објеката, јавног превоза, информација и услуга на нивоу Града;
- 1.2.2. Вршити континуирани мониторинг примене правилника о приступачности, анализу урађеног и пратити напредак/резултате, на свим актуелним пројектима одржавања и инвестиција;

- 1.2.3. Увести појам „приступачности“ као обавезан, приликом дефинисања свих градских конкурса, тендерских услова, јавних набавки или потписивања уговора о пројектовању, изградњи јавних површина и/или објеката од стране града, ГУ, ЈП и ЈКП;
- 1.2.4. Обезбедити ресурсе за Тим за приступачност града (знања, вештине, алате и опрему) за контролу и развој приступачности на територији Града;
- 1.2.5. Утврдити оквир за санкционисање и кажњавање оних појединаца или правних лица која се не придржавају стандарда приступачности;
- 1.2.6. Развити и реализовати програм обуке надлежних градских инспекцијских служби и комуналне полиције, на тему спровођења контроле о испуњености стандарда приступачности и концепту „дизајн за све“;

Специфични циљ 1.3.

Повећати ниво свести и знања шире друштвене јавности, информисањем о приступачности.

Задаци:

- 1.3.1. Формирати и редовно ажурирати сајт са свим информацијама, знањима, законском регулативом и примерима из праксе у области приступачности;
- 1.3.2. Развити и спровести програм информисања шире друштвене јавности о значају приступачности, путем кампања, интернета, обука и других јавних скупова;
- 1.3.3. Континуирано промовисати стратегију приступачности Града, њене циљеве, задатке и резултате, али и примере добре праксе путем медијских кампања и организације јавних скупова;
- 1.3.4. Ангажовати истакнуте јавне градске личности на промовисању приступачног окружења;
- 1.3.5. Организовати континуиране радионице о приступачности у предшколским установама, основним и средњим школама;
- 1.3.6. Обезбедити већу партиципативност представника/ца организација особа са инвалидитетом и других организација цивилног друштва у спровођењу стратегије, обукама о приступачности.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2

Планским приступом повећавати ниво приступачности свих јавних површина и јавног превоза у Граду Новом Саду.

Специфични циљ 2.1.

Створити услове за системски, мултисекторски и мултидисциплинарни рад у области приступачности јавних површина и јавног превоза.

Задаци:

- 2.1.1. Осмислити и редефинисати комуникацијске канале, одговорност и надлежности у области приступачности између ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби које су задужене за јавне површине и јавни превоз;
- 2.1.2. Развити план и програм рада, у области приступачности јавних површина и јавног превоза, на нивоу Града Новог Сада између ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби;
- 2.1.3. Израдити сву потребну планску, пројектну, техничку и другу документацију за реконструкцију постојећих баријера на јавним површинама и у јавном превозу.

Специфични циљ 2.2.

Обезбедити приступачност јавних површина и јавног превоза, кроз редовно одржавање, реконструкцију и нове инвестиције, у складу са градском одлуком.

Задаци:

- 2.2.1. Реконструисати раскрснице и друге јавне површине према утврђеним приоритетима на основу анализе;
- 2.2.2. Реконструисати постојећа паркинг места намењена особама са инвалидитетом и повећати њихов број у складу са нормативима;
- 2.2.3. Извршити реконструкцију постојећих тактилних стаза за слепе, по градским зонама;
- 2.2.4. Реконструисати најмање 50% (150) постојећих градских аутобуских стајалишта и 10% (50) приградских стајалишта у циљу њиховог прилагођавања, а у складу са анализом:
 - нивелационо у односу на аутобусе,
 - аудио, тактилно и визуелно информисање путника;
- 2.2.5. Извршити реконструкцију постојећих нископодних аутобуса јавног превоза у Граду, увођењем додатне опреме која повећавају приступачност:
 - аудио, тактилно и визуелно информисање путника у возилима и
 - аутоматском опремом (рампом) за безбедан и лак улазак/излазак;

- 2.2.6. Реконструисати постојеће светлосно сигнасане раскрснице увођењем звучних семафора за особе које су слепе, а ускладу са анализом;
- 2.2.7. Градском одлуком обезбедити да се део возног парка постојећих такси служби опреми у складу са одговарајућим стандардима приступачности.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3

Планским приступом повећати ниво приступачности објеката за јавну употребу у Граду Новом Саду.

Специфични циљ 3.1.

Створити услове за системски, мултисекторски и мултидисциплинарни рад у области приступачности јавних објеката.

Задаци:

- 3.1.1. Осмислити и редефинисати комуникацијске канале, одговорност и надлежности у области приступачности између ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби које су задужене за јавне објекте;
- 3.1.2. Извршити анализу постојећег стања са аспекта приступачности по групама објеката и направити селекцију приоритетних јавних објеката;
- 3.1.3. Развити план и програм рада, у области приступачности јавних објеката, на нивоу Града Новог Сада између одговарајућих ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби;
- 3.1.4. Израдити сву потребну пројектну, техничку и другу документацију за реконструкцију постојећих баријера на изабраним приоритетним јавним објектима;
- 3.1.5. Дефинисати правни оквир на нивоу Града Новог Сада, за прибављање документације и субвенционисање трошкова за реконструкцију, у циљу побољшања приступачности приоритетних јавних објеката.

Специфични циљ 3.2.

Повећати приступачност постојећим јавним објектима.

Задаци:

- 3.2.1. Обезбедити физичку приступачност путем реконструкције по фазама у објектима:
 - предшколских установа;
 - основног, средњег, вишег и високог образовања;
 - примарне здравствене заштите;
 - социјалне заштите;
 - јавне администрације.

3.2.2. Креирати стимулативне мере за повећање приступачности објеката за јавно коришћење, као што су:

- објекти из области културе;
- објекти из области спорта и рекреације;
- пијаце;
- гробља;
- верски и
- други слични објекти.

3.2.3. Креирати стимулативне мере за повећање приступачности објеката за јавно коришћење који нису у државном власништву, као што су:

- угоститељство;
- трговина;
- туризам и
- други слични објекти.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4

Планским приступом повећати ниво приступачности свих информација, комуникација и услуга у Граду Новом Саду.

Специфични циљ 4.1.

Створити услове за системски, мултисекторски и мултидисциплинарни рад у области приступачности јавних информација и услуга.

Задаци:

- 4.1.1. Осмислити и редефинисати комуникацијске канале, одговорност и надлежности у области приступачности између ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби које су задужене за пружање информација, комуникација и услуга;
- 4.1.2. Извршити анализу постојећег стања са аспекта приступачности информација;
- 4.1.3. Развити план и програм рада на основу анализе са циљем поједностављивања процедура, у области приступачности јавних информација и комуникација, на нивоу Града Новог Сада између одговарајућих ЈП, ЈКП, ГУ и других градских служби;
- 4.1.4. Развити и потенцирати коришћење комуникацијског канала између грађана/ки и локалне самоуправе, ради повећања приступачности информација, комуникација и услуга.

Специфични циљ 4.2.

Унапредити приступачност информација и услуга кроз редовно одржавање, ажурирање, праћење и инвестирање у комуникационе системе.

Задаци:

- 4.2.1. Креирање и обједињавање приступачних сервисних информација Града Новог Сада за све грађане/ке;
- 4.2.2. Обезбедити приступачност и доступност свих јавних докумената, у различитим форматима (приступачни е_документи, Брајево писмо, језици мањина и сл.);
- 4.2.3. Обезбедити приступачност свих информација без обзира на физичке, сензорне и друге карактеристике људи које се нуде путем е_услуга на нивоу Града (е_управа);
- 4.2.4. Обезбедити приступачност свих информација и услуга које се пружају грађанима/кама у објектима јавне администрације;

- 4.2.5. Обезбедити адекватан начин обавештавања, информисања и комуникације свих грађана/ки у хитним случајевима;
- 4.2.6. Обезбедити адекватно постављање информација и симбола/пиктограма (јасно видљивих, употребљивих, разумљивих) у свим јавним објектима и јавним површинама, за све грађане/ке;
- 4.2.7. Усавршити и промовисати све постојеће услуге институција чији је оснивач Град Нови Сад са аспекта приступачности информација (постојећи веб сајтови);
- 4.2.8. Креирање нових услуга и сервиса подршке у области приступачних информација и комуникација (веб садржаји, софтвери, апликације, програми, и слично).

6. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ

6.1. Аранжмани за примену

Аранжмани за примену Стратешког плана приступачности Града Новог Сада 2012 – 2018. године, у основи обухватају: градска тела и механизме и процедуре уз које ће се осигурати успешно спровођење стратегије.

А. Градска тела

У основи, локална структура може да има две компоненте:

- i. **Управљачка структура** - органи и тела за управљање процесом имплементације Стратешког плана;
- ii. **Оперативна структура** – органи, организације и институције које су задужене за реализацију Стратешког плана, приоритета и пројеката.

ТЕЛО	ЗАДУЖЕЊЕ
Скупштина Града Новог Сада	Усваја Стратешки план приступачности Града Новог Сада, акциони план и одговарајући буџет, Контролише рад свих извршних тела који су задужени за имплементацију стратегије и акционог плана приступачности
Градоначелник Града Новог Сада	Даје предлог стратешког, акционог плана и буџета Скупштини Града, именује Тим за имплементацију Стратешког плана приступачности, својим одлукама управља процесом имплементације стратешког плана приступачности
Градско веће Града Новог Сада	У сарадњи са Тимом за имплементацију стратешког плана приступачности спроводи све задатке и активности предвиђене планом приступачности, из своје надлежности
Савети	Пружају подршку Тиму за имплементацију стратегије приступачности, својим саветодавним радом
Тим за приступачност	Задужен је за имплементацију свих стратегијом предвиђених активности, спровођење евалуације рада и извештавање
Јавна и јавнокомунална градска предузећа	Спроводе све дефинисане задатке из стратегије приступачности, у оквиру својих надлежности

Табела бр.: 6. Органи и задужења у процесу имплементације стратегије

В. Механизми и процедуре

- i. **Протокол о спровођењу стратегије приступачности** – дефинисаће се и усвојити јединствен протокол о сарадњи између локалне власти, јавних предузећа, институција, невладиних организација, других релевантних јавних и приватних субјеката којим се јасно препознаје улога, обавезе и одговорност сваког од актера у односу на усвојени Стратешки план приступачности. Протокол ће се дефинисати и потписати у року од 6 месеци од усвајања Стратешког плана приступачности.
- ii. **Одлука о формирању буџетске ставке** - за подршку имплементацији Стратегије приступачности. Таква одлука осигураће да градски буџет у оквиру својих реалних могућности, прати и подржава стратегију, а с друге стране, обезбедиће сигурна средства за учешће у суфинансирању пројекта којима се аплицира код организација и страних донатора (суфинансирање Града је један од захтева код ИПА и других фондова).

6.2. Ресурси потребни за имплементацију

Средства за реализацију мера и активности предвиђених овом стратегијом, у основи, обезбедиће се из буџета Града Новог Сада кроз рад својих ГУ, ЈП, ЈКП и других надлежних служби. Са друге стране, за реализацију појединих предвиђених мера стимулисаће се и проналажење средстава од донатора и међународних партнера, укључујући и приватни сектор.

Средства (новац) за имплементацију стратегије биће предвиђена Акционим планом приступачности Града Новог Сада, у складу са расположивим средствима Града.

Људски ресурси који су потребни за имплементацију ове стратегије превенствено ће се обезбедити у оквиру постојећих ресурса који већ постоје у оквиру градских ГУ, ЈП, ЈКП и других надлежних служби. Такође, стимулисаће се и учешће представника/ца локалних невладиних организација и појединаца/ки заинтересованих за стратегију приступачности.

6.3. План праћења и оцена успешности

План праћења и оцена успешности реализације Стратегије приступачности Града Новог Сада биће детаљније обрађен изградом Акционог плана за приступачност.

Праћење и оцену успешности Стратегије приступачности спроводиће Тим за приступачност Града Новог Сада, реализацијом интерног мониторинга. У случају потребе, може се формирати и посебно тело за ту намену.

Тим за приступачност Града Новог Сада ће у току израде Акционог плана приступачности за сваку активност предвидети одговарајуће индикаторе за све задатке на годишњем нивоу, укључујући и одговорне носиоце који ће бити предмет мониторинга.

Са друге стране, сваки одговорни носилац одређене активности биће у обавези да реализује интерни мониторинг оних активности за коју је задужен.

Израдом Акционог плана у области приступачности, биће дефинисани и индикатори за све циљеве, а на крају сваке године урадиће се преглед реализованог и дати одговарајућа оцена учинка (резултата), са предлогом за евентуалну ревизију плана. На основу тако добијених информација израђиваће се акциони планови за сваку наредну годину.

У основи, предмет мониторинга и евалуације подразумеваће:

- 1) Праћење процеса имплементације - да ли се планиране активности спроводе и да ли се ресурси ефективно идентификују и користе;
- 2) Праћење исхода активности - какви су ефекти/резултати активности у односу на уложене ресурсе (новац);
- 3) Евалуацију напретка у остваривању сврхе (мисије и стратешких циљева Стратегије приступачности)
- 4) Евалуацију утицаја стратегије на живот грађана/ки.

Методе, носиоци и коришћење резултата процеса мониторинга, подразумева:

- I. Методе и технике мониторинга и евалуације** - За успешно обављање мониторинга и евалуације Стратешког плана приступачности користиће се стандардни сет алатки који ће бити дефинисани Акционим планом приступачности. Тим за приступачност ће у својим годишњим плановима рада прецизније дефинисати технике помоћу којих ће се спроводити мониторинг и евалуација Стратешког плана, уједначавати их и прилагођавати их за прикупљање података о свим разнородним активностима предвиђених Стратешким планом. Стручну помоћ може им пружити и независна организација коју изабере Град;
- II. Носиоци процеса мониторинга и евалуације** - Координацију свих активности мониторинга евалуације спроводиће Тим за приступачност Града Новог Сада. Сви актери у имплементацији стратегије или појединачних активности су у обавези да у складу са општим индикаторима дефинишу специфичне и обезбеде њихово мерење током трајања имплементације стратегије;
- III. Коришћење резултата мониторинга и евалуације** - примарна сврха прикупљања података и доношења оцена о напретку и успеху је провера заснованости и реалистичности Стратешког плана приступачности, па с тим у вези и корекције циљева и задатака, уколико је то потребно. Мониторинг извештаји се сачињавају сваке године и презентују Скупштини Града и јавности на увид и разматрање.

6.4. План комуникација

План комуникације представљао је основни план током израде Стратегије приступачности али ће исто тако бити врло значајан и у фази њене имплементације.

Кључне фазе тог плана су:

I. Фаза уласка Града у процес стратешког планирања

- Јавна презентација процеса планирања, консултације са грађанима и интервјуи и новински чланци о уласку Града у процес стратешког планирања, најава процеса, истицање кључних разлога и очекиваних резултата;
- Оснивање Тима за приступачност, као репрезентативног тела састављеног од представника релевантних актера у Граду и његово представљање јавности;
- Формирање секторских група у чијем саставу су лица која значајно могу допринети унапређењу своје области;
- Партиципативно прикупљање података од свих релевантних институција и органа.

II. Фаза израде стратешког документа

Ова фаза је карактеристична по високом учешћу разнородних друштвених чинилаца у анализи стања, одређивању приоритета и дефинисању конкретних задатака. Њу је пратио и интензиван рад на обуци локалних актера за спровођење процеса планирања. Форме које су коришћене су:

- Радни састанци Тима за приступачност и секторских група на доношењу Стратешког плана;
- Консултације са стручним институцијама, организацијама и појединцима;
- Консултације са стручним службама у Граду;
- Медијски прилози о процесу планирања - Присуство медија радним састанцима и упознавање са фазом процеса стратешког планирања, давање интервјуа, изјава за медије и сл.

III. Фаза промоције усвојених стратешких опредељења

- Јавна расправа са грађанима/кама о предлогу Стратешког плана приступачности и у складу са њом организација јавних дебата;
- Израда летка са основним информацијама о процесу израде плана и његова подела јавним институцијама у Граду;
- Израда логоа Тима за приступачност и Стратешког плана који ће се користити као промотивно средство на свим активностима који буду произашли из стратегије;
- Доношење и усвајање Одлуке о усвајању Стратешког плана приступачности на седници Скупштине Града Новог Сада;
- Постављање документа Стратегије на званични сајт Града;

- Штампање и дистрибуција усвојеног Стратешког плана приступачности носиоцима јавних овлашћења и власти и свим заинтересованим странама у Граду;
- Конференција за медије, након усвајања Стратешког плана, о успостављеним стратешким циљевима.

IV. Фаза имплементације Стратешког плана и фаза праћења напретка и оцене успеха

- Формирање Тима за комуникацију са медијима у оквиру Тима за приступачност;
- Организовање Конференције за медије о постигнутим резултатима, од стране Тима, најмање два пута годишње, а по потреби и чешће;
- Израда и презентација годишњег извештаја о реализацији Стратешког плана приступачности;
- Стратешки правац у овом документу који је посвећен информацијама и комуникацијама омогућава широку видљивост стратегије, не само као документа него и као процеса који припада свим грађанима и грађанкама Новог Сада.

7. ПРИЛОЗИ

7.1. Опис карактеристичних појмова

У овом делу документа, дата су објашњења појединих карактеристичних појмова која се помињу у тексту стратегије, а у циљу што лакшег разумевања и спречавања погрешног тумачења. Термини су дати по азбучном реду.

- **ДИЗАЈН ЗА СВЕ** представља *дизајн за људску различитост, социјалну инклузију и једнакост*¹¹. Он представља стварање окружења, производа и сервиса са циљем да сви, укључујући будуће генерације, род/пол, способности или културну позадину, могу уживати у партиципацији и креирању друштва, са једнаким шансама учешћа у економији, култури, спорту, разноди, као и могућности да присуствују, користе и разумеју било који део окружења, са што већом самосталношћу-независношћу¹².

Циљ тог концепта је заправо да омогући људима да имају једнаке могућности учешћа у свим аспектима друштва. Он узима у обзир све људе, све њихове различитости, потребе и признаје промене кроз које сви пролазимо током живота (на пример промене које настају услед старења човека).

*Дизајн за све је интервенција у окружењу, на производима или услугама која свима омогућује да учествују у стварању нашег друштва, обезбеђујући му/јој једнаке могућности за учешће у економским, друштвеним, културним и активностима у слободно време. Осим тога, омогућавајући свим корисницима да самостално приступе окружењу, да користе и разумеју његове различите делове, без обзира на узраст, род, способности или културно порекло. Поред тога, Дизајн за све обезбеђује будућим генерацијама да у истој мери уживају у подстицајном окружењу које је изграђено водећи рачуна о свима (одрживост). На тај начин, може се рећи да је Дизајн за све филозофија и стратегија планирања чији је циљ универзални приступ.*¹³

- **ИЗГРАЂЕНО ОКРУЖЕЊЕ** подразумева оно окружење које је створио човек изменом свог природног окружења, а за сопствене потребе. Оно обухвата сву инфраструктуру (улице, стазе, саобраћајнице, паркове, и слично), приватне и јавне објекте (поште, школе, банке, домови здравља, болнице, тржни центри, спортске дворане, стадиони, стамбене зграде, куће и слично.) У том смислу изграђено окружење је оно окружење које је осмишљено од стране људи за људе, било да је јавно или приватно.

¹¹ Европски институт за дизајн за све (EIDD) - Штокхолмска декларација 2004.

¹² Извор: Фондација Дизајн за све (Design for All Foundation), Барселона, Шпанија

¹³ Извор: Фондација Дизајн за све (Design for All Foundation), Барселона, Шпанија

- **ИНВАЛИДНОСТ** подразумева да она проистиче из интеракције особе са околиним баријерама и баријерама које се одражавају у ставовима заједнице а отежавају пуно и ефективно учешће особа са инвалидитетом у друштву на основу једнакости са осталим члановима тог друштва.¹⁴ У том смислу признаје се утицај окружења на инвалидитет.
- **ИНКЛУЗИВНО ДРУШТВО** подразумева оно друштво у којем свака особа има једнаку шансу и услове да на равноправној основи користи све делове изграђеног окружења, укључујући и производе и услуге, и да активно партиципира у било којем сегменту тог друштва, без обзира на своје физичке, сензорне или интелектуалне способности, материјални и социјални статус, род, пол, националност, веру, језик који говоре, године старости и/или друге људске разлике.
- **ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ** подразумевају да свака особа, без обзира на свој степен способности, треба да има исту могућност да користи било који део изграђеног окружења, производа и /или услуга, коришћењем истог или сличног (алтернативног) производа, без посебних прилагођавања или стварања тзв. специјалног производа (нпр. на пример, употреба специјалног аутобуса за превоз особа са инвалидитетом уместо стандардног аутобуса који сви могу да користе).
- **МЕДИЦИНСКИ МОДЕЛ ИНВАЛИДНОСТИ** означава застарели начин друштвеног приступа решавању питања инвалидности. Он сагледава инвалидност као проблем појединца/ке, а који је изазван или проузрокован болешћу, повредом или неким другим оштећењем здравља. Због тога захтева медицинску помоћ и негу коју пружају професионалци, као што су: лекари, неговатељи, терапеути, дефектолози и слично.
- **МОБИЛНОСТ** у контексту ове стратегије подразумева могућност сваке особе да стигне од тачке А до тачке Б без препреке. То је дакле успостављање односа у простору и времену али и могућност да људи остваре друштвене контакте, самосталност и равноправно учествују у животу заједнице.
- **НЕПРЕКИДИВИ ЛАНАЦ КРЕТАЊА** у контексту стратегије, подразумева да особа без обзира на своје физичке, сензорне и/или интелектуалне способности или старост, може слободно да се креће прво унутар своје куће и да иде од тог места (нпр. тачка А) до било које зграде или простора који сама одабере (тачка Б), било којим превозним средством, и да се врати кући (тачка А), без баријере и без тога да буде исцрпљена.

Непрекидиви ланац кретања се састоји од 5 карика. То су:

[1] индивидуалне службе подршке (нпр. помагала, асистенција и сл.),

[2] приступачно становање (куће и станови),

[3] приступачни јавни објекти (поште, банке, школе и сл.),

¹⁴ Дефиниција инвалидности - Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом 2006.

- [4] приступачни спољашњи простор/средина без баријера,
 [5] приступачан јавни превоз.

У креирању и осмишљавању свих тих карика, велику улогу имају управо иновативни концепти дизајн за све и универзални дизајн, као нови начини планирања, чији се принципи могу применити на сваку од поменутих карика ланца кретања.

Шема бр.4: Непрекидиви ланац кретања

- **ОСИ** – скраћеница за „особе са инвалидитетом“.
- **ПЕРСОНАЛНА АСИСТЕНЦИЈА** је оруђе за самосталан живот. Персонална асистенција значи новчану алокацију за особе са инвалидитетом које тако плаћају потребну асистенцију. Она треба да се обезбеђује на основу утврђивања индивидуалних потреба и у зависности од животне ситуације сваког појединца као и у складу са домаћим тржиштем рада. Особе са инвалидитетом треба да имају право да регрутују и руководе својим асистентима као и да бирају начин запошљавања. Алокације треба да покрију плату персоналног асистента и друге трошкове (доприносе, административне трошкове и сл.).
- **ПОВРШИНА ЈАВНЕ НАМЕНЕ** означава простор који је одређен планским документом за уређење или изградњу јавних површина за које се утврђује општи интерес, у складу са посебним законом (улице, тргови, паркови и др.).
- **ПРИРОДНО ОКРУЖЕЊЕ** подразумева окружење које није измењено и чији изглед, облик и услови у њему искључиво зависе од утицаја природних сила (киша, снег, лед, ветар, температура). У том смислу, живот људи у природном окружењу је готово немогућ.

- **ПРИСТУПАЧАН ЈАВНИ ПРЕВОЗ** подразумева једнаку могућност и самосталну употребу возила јавног превоза али и услуга превоза, од стране СВХХ грађана. То је нарочито значајно за групе корисника са израженом отежаном мобилношћу и могућношћу комуникације, будући да су због неприлагођености система јавног превоза они искључени из саобраћаја. То су најчешће: мала деца, старе особе, особе са различитим инвалидитетом (са или без коришћења помагала за кретање и/или комуникацију), родитељи са децом, труднице и слично.
- **ПРИСТУПАЧНА ВОЗИЛА ЈАВНОГ ПРЕВОЗА** подразумевају само *универзално приступачна возила за све*, која су нископодна и опремљена одговарајућим аутоматским рампама на средњим вратима, која омогућавају несметан улаз/излаз оним особама која користе инвалидска колица или неки други вид помагала, родитељима са малом децом у дечијим колицима, путницима са пртљагом и слично.

Приступачан јавни превоз НЕ подразумева постојање засебно прилагођеног возила и са специјалним режимом кретања ван званичног реда вожње (нпр. возило које се користи само и искључиво за превоз особа са инвалидитетом), јер се на тај начин врши нова сегрегација корисника/ца. У основи, то онда није “јавни превоз” у општем смислу, већ специјализовани вид превоза особа са инвалидитетом, који се организује у договору са појединцима и организацијама).

- **ПРИСТУПАЧНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ** - Под информацијама и комуникацијама подразумевамо све оне информације од јавног значаја које су намењене грађанима, укључујући и могућност да се оствари адекватна комуникација са другим људима. Овде дакле сврставамо:
 - Приступ и могућност коришћења јавних телефонских говорница, огласних табла, путоказа и слично;
 - Приступ и формат информација које се добијају у јавним градским службама (услужни центри за грађане, шалтер сале, информативне службе, СУП, кол центри, локалне радио и тв станице);
 - Локални (слободни) приступ интернету, веб садржајима (званична локална веб презентација) и уопште приступ и употреба нових технологија;
 - Системи јавног узбуњивања и безбедности (позивање полиције, хитне службе или противпожарне службе и сл.);
 - Туристичке и друге информације.

- **ПРИСТУПАЧНЕ ЈАВНЕ ПОВРШИНЕ** подразумевају једнак приступ и коришћење од стране свих потенцијалних корисника сваком простору на територији Града Новог Сада који планским документима одређен за уређење или изградњу јавних објеката. То подразумева једнак приступ свим површинама као што су:
 - Сви пешачки токови (улице, тротоари, паркови, пролази/ходници, пасажии, прилази јавним објектима и објектима колективног становања, подземне и надземне степенице, и сл.);
 - Јавне зелене површине између и око зграда, улични травњаци, паркови, дрвореди;
 - саобраћајнице и објекти у саобраћају (раскрснице, пешачки прелази, паркиралишта, бицикличке стазе, гараже, аутобуске и жел. станице и аутобуска стајалишта, такси стајалишта, бензинске станице и пристаништа), укључујући и системе информисања у јавном простору (хоризонтална и вертикална сигнализација - семафори, знакови, обавештења, табле, путокази и сл.);
 - спортски и забавни терени, пијаце, јавне плаже, обале, гробља и дечија игралишта;
 - друге изграђене површине намењене за јавно коришћење.

Приступачне јавне површине подразумевају и адекватан приступ свим услугама које се нуде грађанима на наведеним јавним површинама (нпр. Мобилијар на дечијим игралишта, реквизити на спортским теренима, урбани мобилијар – клупе, канте, жардињере, јавне чесме, улично осветљење, елементи визуелног вођења и слично).

- **ПРИСТУПАЧНЕ УСЛУГЕ** подразумевају све врсте услуга које нуди Град за своје грађане (или посетиоце) а које треба да буду универзалне и осмишљене на такав начин да свако може самостално да им приступи, разуме, добије и користи све информације у вези са коришћењем дате услуге (укључујући и особе са оштећењем вида и/или слуха, туристе који не говоре српски језик, и слично).
- **ПРИСТУПАЧНИ ЈАВНИ ОБЈЕКТИ** – под овим појмом подразумевамо све оне објекте који се не користе искључиво за приватно становање.

„У овим зградама су углавном смештене службе које су намењене јавности и које ће у једном тренутку морати да користи целокупно становништво, те треба да буду у потпуности приступачне. Осим тога, било која квалификована особа, без обзира на њене/његове физичке способности, треба да буде у прилици да конкурише за посао у таквим зградама. Стога је битно да је цела зграда, а не само неки њени делови намењени јавности приступачна (ходници, тоалети, канцеларије, итд.).”

Дакле, овде подразумевамо:

- Објекте пословног карактера – поште, банке, тржни центри, продавнице, ресторани, кафићи и сл., укључујући и оне који су пословно/стамбеног типа;
 - Објекте за одређену/специфичну намену – објекти у области образовања, здравства, спорта, рекреације, културе, безбедности (школе, домови здравља, болнице, амбуланте, апотеке, спортске дворане, стадиони, позоришта, биоскопи, галерије, склоништа и сл.).
 - Делови стамбених објеката који су заједнички – улаз, лифтови, пролази, степеништа, двориште и сл.
 - Друге објекте намењене јавном коришћењу.
- **ПРИСТУПАЧНОСТ** подразумева све оно што *сваком* појединцу (без обзира да ли има инвалидитет или не) омогућава да *самостално* живи и учествује у свим аспектима живота, на једнакој основи. То подразумева да свако има једнак приступ изграђеном окружењу (тј. јавном простору и јавним објектима), производима и/или услугама, без дискриминације по основу нечијег нивоа способности (физичких, сензорних, интелектуалних, психичких и слично).
- **САМОСТАЛНИ ЖИВОТ** је дневна демонстрација људских права заснованих на инвалидској политици. Самостални живот је могућ само комбинацијом околиних и индивидуалних фактора који омогућавају особама са инвалидитетом да имају контролу над својим животима, уз могућност избора и одлуке где се живи, са ким се живи и како се живи. Самосталан живот захтева приступачност физичке околине, превоза, приступ техничким помагалима, персоналној асистенцији и сервисима у локалној заједници.
- **СЛОБОДНО КРЕТАЊЕ** – у контексту ове стратегије, означава право сваке особа да се креће у изграђеном окружењу, не суочавајући се са баријерама или ограничењима. Термин “слободно кретање” се не сме помешати са појмом „слобода кретања“, правним концептом који означава права грађана да напусте земљу кад год желе и врате се у њу без мешања државе.
- **СОЦИЈАЛНИ МОДЕЛ ИНВАЛИДНОСТИ** је дијаметрално супротан медицинском моделу инвалидности и представља савремени приступ друштва питању инвалидности. Он сагледава инвалидност као проблем друштва и државе (а не проблем појединца) која није створила исте услове и могућности за све грађане и грађанке који у њој живе, без обзира на њихове различитости. Инвалидност се дакле, у овом моделу, посматра као питање људских права, а тежиште проблема стављено је на баријере са којима се особе са инвалидитетом суочавају у свакодневном животу како као појединци/ке, тако и као група.

Претходно описани појмови попут: „приступачност“, „дизајн за све“, „једнаке могућности“, и други, представљају директне 'производе' социјалног приступа инвалидности.

- **УНИВЕРЗАЛНИ ДИЗАЈН** је концепт који је почео да се развија у САД средином 70-их година 20 века, и представља визију и покушај да се комплетно изграђено окружење (јавни простор), зграде (јавне и приватне) и производи (употребни предмети) планирају и конструишу на такав начин како би у највећој могућој мери могли да их користе сви: деца, стари, људи различитих телесних димензија, физичких, сензорних и/или интелектуалних способности, особе са инвалидитетом и без инвалидитета.

У том смислу, *“универзални дизајн“* подразумева *дизајн производа и окружења који су у највећој могућој мери употребљиви за СВЕ људе без потребе за прилагођавањем или специјализованим дизајном*¹⁵.

- **УНИВЕРЗАЛНИ СЕРВИСИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ** (*Community-based Services - CBS*) представљају и политички и социјални приступ као и политичке мере за стварање приступачних свих јавних сервиса – као што су становање, образовање, превоз, здравствене услуге и друге мере за особе са инвалидитетом у свакодневним приликама. Универзални сервиси значе обезбеђивање одговарајућег прилагођавања како би се особама са инвалидитетом омогућио приступ постојећим услугама и могућностима да живе као пуноправни грађани. Универзални сервиси уклањају потребу за паралелним сервисима као што су институције за трајни смештај, специјалне школе, дуготрајно болничко лечење, специјалне превозне услуге, заштитне радионице итд.
- **УРБАНИ МОБИЛИЈАР** чине: наменски киосци, клупе, поштански сандучићи, јавне телефонске говорнице, украсне жадињере, јавни часовници, стубови, кугле ограде и друге врсте запрека на јавним површинама, скејт паркови, фитнес мобилијар, паркомати, и други урбани мобилијар.

¹⁵ Ronald L. Majs, оснивач Центра за универзални дизајн, Државни Универзитет С. Каролине, 1989. год.

7.2 Коришћена литература

„City of Helsinki Accessibility plan for 2005-2010”, Helsinki, 2005.;

„Designing for People of All Ages and Abilities” - The Universal Design File, - Mace R., Mueller J., Follette M., University North Carolina, USA, 1998.;

„Directives - Voies piétonnes adaptées aux handicapés” - Shmidt E i Manser J.A., Centre suisse pour la construction adaptée aux handicapés, CiriH;

„ECA for Administration”, EuCAN Info - Handicap Luxembourg, - Aragall F., Sagramola S., Neumann P., (with support of the EuCAN Members), Превод на српски - Центар Живети управно Нови Сад, 2008.;

„European Concept for Accessibility”, EuCAN Info- Handicap Luxembourg, - Aragall F., (with support of the EuCAN Members), 2003., Превод на српски - Центар Живети управно Нови Сад, 2008.;

„National accessibility Plan 2004-2012” - Achieving equal opportunities and full participation through Design for All;

„The Freedom of movement”, студија случаја - Почуч М., Disability Monitor Initiative South East Europe, Handicap International - Канцеларија за Југо-Источну Европу, 2006.;

„Анализа несметаног кретања у градском језгру Новог Сада”, ЈП завод за изградњу Града Нови Сад, 2011.;

„Демографски развој Града Новог Сада”, Центар за просторне информације Војводине, Нови Сад, 2009.;

„Дефинисање техничких елемената градских комуникација према потребама особа са инвалидитетом”, Почуч М., дипломски рад, Факултет техничких наука Нови Сад, 2004.;

„Дизајн за све као стратешки правац за стварање приступачног окружења” - Почуч М., Удружење урбаниста Србије, Летња школа урбанизма, 2008.;

„Критеријуми приступачности објеката” - Вукајлов Љ., Почуч М., Зборник радова, б. Научно стручно саветовање: „Оцена стања, одржавање и санација грађевинских објеката и насеља”, 2009.;

„Материјали са семинара о приступачности” - Факултет техничких наука, Новосадско удружење студената са инвалидитетом, Нови Сад, април 2003.;

„Могућности повећања приступачности путничких терминала” - Почуч М., Друго саветовање са међународним учешћем “Савремене тенденције унапређења саобраћаја у градовима”, Департман за саобраћај Факултета техничких наука Нови Сад, 2009.;

„Могућности примене концепта универзални дизајн и дизајн за све у планирању саобраћаја” - Почуч М., Савремене тенденције унапређења саобраћаја у градовима -

Прво саветовање са међународним учешћем, Департман за саобраћај Факултета техничких наука Нови Сад, 2007.;

„Мрежа градова и општина за све“, Центар Живети усправно, Нови Сад, 2011.;

„Најбоља искуства у примени универзалног дизајна“, Глобални савез за приступачне технологије и окружење - GAATES, Превод на српски - Центар Живети усправно Нови Сад, 2010.;

„Планирање приступачности у циљу повећања мобилности“, Почуч М., Треће међународно саветовање „Towards a humane City“, Департман за саобраћај Факултета техничких наука Нови Сад, 2011.;

„Повећање приступачности путничких терминала применом концепта 'дизајн за све'“, Почуч М., магистарска теза, Факултет техничких наука Нови Сад, 2010.;

„Појам и критеријуми приступачности објеката и услуга у социјалној заштити“, Почуч М., Часопис „Актуелности“, Информативни билтен Удружења стручних радника социјалне заштите 2011.;

„Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији“, 2010.;

„Приступачност и дизајн за све“, Почуч М, Летња школа правног факултета – Забрана дискриминације особа са инвалидитетом, Београд, 2010.;

„Приступачност као критеријум квалитета планирања и изградње“ - Почуч М., Вукајлов Љ., Удружење урбаниста Србије, Летња школа урбанизма, 2009.;

„Приступачност радног места“, Почуч М., Међународна организација рада (*International Labour Organization*), Унија послодаваца Србије и Националне организације особа са инвалидитетом Републике Србије, 2010.;

„Приступачност универзитетског кампуса у Новом Саду“, студија случаја, Почуч М., *ECA for Administrations, Luxembourg* 2008.;

„Профил заједнице“, Нови Сад;

„Резултати истраживања о примени Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом“, Мрежа Одбора за људска права у Србији CHRIS, 2010.;

„Слободно кретање особа са инвалидитетом у Југоисточној Европи: Неприступачно право?“ - *Sestranetz R., Adams L., Disability Monitor Initiative South East Europe, Handicap International* - Канцеларија за Југоисточну Европу, 2006.;

„Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Р. Србији“, 2005.;

„Стратегија привредног развоја Града Новог Сада, 2009.;

Закони, конвенције правилници, одлуке:

- Устав Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 83/2006 и 98/2006);
- **Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом** ("Службени гласник РС", бр. 33/2006) - Члан 33. тога закона прописује обавезну примену стандарда приступачности код градње нових јавних објеката);
- **Закон о планирању и изградњи** ("Службени гласник РС", бр. 72/2009, 81/2009-исправак, 64/2010-одлука УС и 24/2011)
- **Закон о забрани дискриминације** ("Службени гласник РС", бр. 22/2009)
- **Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја** ("Службени гласник РС", бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010).
- **Правилник о условима за планирање и пројектовање објеката у вези са несметаним кретањем деце, старих, хендикепираних и инвалидних лица** ("Службени гласник РС", бр. 18/97) – ово је Подзаконски акт Закона о изградњи ("Службени гласник РС", бр. 44/95, 24/96, 16/97 и 43/2001), који је престао да важи 2003. године.;
- **Међународна конвенција о правима особа са инвалидитетом;**
- **Одлука о уређењу града**, (Службени лист Града Новог Сада бр. 39/2010, 42/2010, - испр., 60/2010 и 23/2011);
- **Правилник о техничким и другим условима за привремено постављање објеката и уређаја на јавним површинама** (Сл. лист Града Новог Сада", бр. 58/2010);
- **Стандарди СРПС (ЈУС)** у вези са приступачношћу;
- **Штокхолмска декларација EIDD**, Европски институт за дизајн за све, Штокхолм, 2004.

*Тим за приступачност Града Новог Сада се захваљује
Културном Центру Новог Сада
за подршку и уступање простора за рад, током израде ове стратегије.*

